

Makale Geçmişi/Article History

Alındı/Received: 15.04.2019

Düzeltilme alındı/Received in revised form: 28.05.2019

Kabul edildi/Accepted: 03.06.2019

ALMANYA'DA TÜRKİYELİ GÖÇMENLERİN ENTEGRASYON SÜRECİNDE AVRUPA MİLLİ GÖRÜŞ'ÜN ROLÜ*

Bekir GÜNDOĞMUŞ¹ Işıl ARPACI²

Özet

Türkiye'den Almanya'ya yaşanan işgücü göçünün, başlangıcından bu yana beraberinde getirdiği uyum ve/veya entegrasyon sorunları, aradan geçen yarım asırlık süreye karşın halen güncelliğini korumaktadır. Zira bir yandan hedef ülke Almanya'nın göçmenleri Avrupa/Alman değerleri potasında uyumlaştırma motivasyonlu politikaları devam ederken, diğer yandan göçmenlerin yaşadığı kültürel şoklar kimlik bunalımı benzeri değişim/dönüşümlere yol açmakta, kalıcılıkla birlikte sorunlar yerleşik türevlerini üretmektedir. Bu duruma Avrupa'da yükselen aşırı sağcı ve İslamofobik yaklaşımlar eklenmesinde konu daha da karmaşık hale gelmektedir. Üstelik bu süreç sadece Almanya'ya ait bir iç politik durum değil aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasını biçimlendiren, iç politikasına etki eden boyutları da kapsamaktadır. Bu çalışma, Almanya'da Türkiyeli göçmenlerin kurduğu sivil toplum örgütleri arasında en büyük örgütlenme ağına sahip olan Avrupa Milli Görüş'ün (IGMG), Türkiyeli göçmenlerin uyum süreçlerine katkısını irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Almanya'da yaşayan 399 IGMG üyesine yönelik gerçekleştirilen saha araştırması ve alan taramalarından elde edilen verilerden yararlanılacaktır. Böylece Türkiyeli göçmenlerin uyum sürecinin niteliği ve süreçte IGMG'nin etki düzeyi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Milli Görüş, Almanya, Uyum, Entegrasyon, Milli Görüş, Uluslararası Göç.

THE ROLE OF EUROPEAN MILLI GORUS ON INTEGRATION PROCESS OF TURKISH IMMIGRANTS IN GERMANY

Abstract

Harmony and/or integration problems which came with labor migration from Turkey to Germany, despite the intervening half-century period still it remains up to date. Because on the one hand while the target country Germany continue politics motivated to harmonize migrants with in the European / German values, on the other hand the cultural shocks experienced by the migrants lead to the changer/transformation of the identity crisis, the problems with permanentization produce built-in derivatives. This situation becomes even more complicated when extreme right-wing and Islamophobic approaches are added in Europe. Moreover, this process is not only Germany's domestic political situation is also shaping Turkey's foreign policy and domestic policy covers the dimensions that effect. This study aims to analyze the contribution of the European Milli Görüş which has the largest organization network among civil society organizations established by Turkish immigrants in Germany process of harmonization of Turkish immigrants. In this context, data obtained from field surveys and field scans conducted for 399 IGMG members living in Germany will be utilized. Thus will be put the nature of the process of harmonization of Turkish immigrants and the level of the European Milli Görüş on this process.

Keywords: European Milli Görüş, Adaptation, Integration, Milli Görüş, International Migration

* Bu makale, Bekir Gündoğmuş tarafından Prof. Dr. Abdulkadir Baharçipek danışmanlığında hazırlanan ve 2017 yılında İnönü Üniversitesi SBE'ye sunulan "Sosyo-Politik Etkileri Bakımından İslam Toplumu Milli Görüş Teşkilatı: Almanya Örneği" başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, gundogmusbkr@gmail.com

² Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, isilarpaci@gmail.com

1. GİRİŞ

Avrupa Milli Görüş'ün³ Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin uyum sürecine etkisi, bu araştırmanın tartışma konusunu oluşturmaktadır. Nicel ve nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılan bu çalışmada öncelikle göç süreci kuramsal olarak ele alınmış, akabinde Almanya'nın uyum politikası irdelenmiştir. Sonrasında ise Avrupa Milli Görüş'ün tarihsel süreci hakkında kısa bilgiler sunulduktan sonra Almanya'da IGMG üyelerine yönelik yürütülen saha araştırmasında elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, Alman devletinin takip ettiği uyum politikaları, Avrupa Milli Görüş'ün kurumsal konumlanması ve IGMG üyelerinin tutumu arasında belirginleşen uyum sürecinin niteliği ortaya konulmuştur.

Yurtdışında yaşayan 6 milyonu aşkın Türk toplumunun⁴ çok önemli bir kısmı ülkeler arasında imza altına alınan ikili işgücü anlaşmalarıyla ilgili ülkelere göç etmişlerdir. Geçici süreyle "misafir" konumunda özellikle Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelen işçi göçü, sonraki aşamada aile birliktelikleriyle daha da genişlemiş ve aradan geçen yarım asrı aşkın zamanda beş milyonu aşkın Türk vatandaşının Avrupa'ya yerleşmesiyle kalıcı hale dönüşmüştür. Beraberinde birçok değişim ve dönüşümü de getiren bu durum sosyal bilimciler açısından oldukça elverişli araştırma konuları içermektedir. Nitekim literatürde Avrupa'da yaşayan Türk nüfusu anlamaya yönelik siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik alanlara yoğunlaşan çok sayıda araştırma bulunmaktadır⁵. Yapılan çalışmalar incelendiğinde göçmenlerin uyum

---

³ Kuruluşundan itibaren farklı isimler altında örgütlenen organizasyonun genel adı, Türkiye'deki Milli Görüş hareketiyle ilişkisinden ötürü, Avrupa Milli Görüş olarak bilinmektedir. Daha önce Almanya Türk Birliği, Avrupa İslam Birliği, Avrupa Milli Görüş Teşkilatları isimlerini alan Avrupa Milli Görüş, 1995 yılından bu yana İslam Toplumu Milli Görüş ismiyle örgütlenmesini sürdürmektedir. IGMG; örgütlenmenin Almanca kısaltmasıdır (Islamische Gemeinschaft Milli Görüş).

⁴ Dışişleri Bakanlığı 2019 verilerine göre 5.5 milyonu Batı Avrupa'da olmak üzere Kuzey Amerika, Asya, Orta Doğu ve Avustralya'da 6 milyonu aşkın Türk nüfus bulunurken, Türkiye'ye kesin dönüş yapanların sayısı ise 3 milyon kişidir. Bu iki veri birlikte ele alındığında göç sürecinin kapsamı daha iyi anlaşılmaktadır (www.mfa.gov.tr), Erişim Tarihi: 03.02.2019.

⁵ ABADAN-UNAT, Nermin ve diğerleri (1975) Göç ve Gelişme – Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi S.B. Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara; KOZAK İbrahim Erol (1979), Yurtiçi ve Yurtdışına İşgücü Akımı Açısından Erzurum İlinin Nüfus İşgücü, İstihdam Meseleleri ve Dönen İşçiler, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; CANATAN, Kadir (2007), Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu "İsveç, Fransa ve Hollanda Örnekleri", Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Volume: 2, Sayı: 3, ss. 159-172; ÇELİK Latif (2012), Ellinci Yılında Göç- Türklerin Türkiye ve Almanya Açısından Önemi, Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, ss.147-164; ERDER Sema (2006), Refah Toplumunda Getto, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. KAYA Ayhan ve Ferhat Kentel (2005), Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; LEMMEN Thomas (2000), Almanya'daki İslami Örgütler, çev. Süheyla Ababay, Bonn: Friedrich - Ebert – Stiftung. SCHIFFAUER Werner (1997), "Islamic Vision and Social Reality: The Political Culture of Sunni Muslims in Germany," (ed.: S. Vertovec ve C. Peach), Islam in Europe: The Politics of Religion and Community, London: MacMillan Press.

süreçlerinden siyasal katılım düzeylerine, dini tercih ve tutumlarından kurdukları sivil oluşumlara kadar geniş yelpazede araştırma öne çıkmaktadır.

Almanya’da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin uyum sürecine odaklanan bu çalışmada, göçmenlerin kurduğu sivil oluşumlar arasında yer alan Avrupa Milli Görüş teşkilatı örneklem olarak belirlenmiştir. Avrupa’da Türklere ait organizasyonların en örgütlü olanı olarak bilinen Avrupa Milli Görüş, 350 bin kişilik cemaat yapısı ile önemli düzeyde temsil niteliği taşımaktadır. Kendisini dini cemaat olarak tanımlayan Avrupa Milli Görüş’ün sahip olduğu teşkilat ağı nedeniyle bir baskı veya çıkar grubu niteliğinde asimilasyon tehditlerine karşı kamuoyu oluşturma gücü, bulunulan ülkelerde entegrasyona katkı verme yetisi, oy verme davranışlarına etkisi, diğer Müslüman ülkelerle diyalog imkanı gibi birçok özelliği içinde barındırdığı düşünülmektedir.

Avrupa Milli Görüş odaklı literatür incelemeleri, Türk akademisyenlere nazaran Avrupalı araştırmacıların konu ile çok daha ilgili olduğunu göstermektedir. Buna örnek çalışmalardan ilki Anna Amelina ve Thomas Faist’e (2008) ait *"Turkish Migrant Associations in Germany: Between Integration Pressure and Transnational Linkages"* adlı çalışmadır. Milli Görüş’ün çalışmalarının entegrasyon odaklı olarak nitelendiği çalışmada, bir yandan dini topluluk olarak tanınma gayreti diğer yandan da okullarda İslami eğitim hakkının tanınması gayreti nedeniyle IGMG *"tanınma için mücadele eden (struggle for recognition) bir yapı"* olarak nitelendirilmektedir (Amelina&Faist, 2008: 100).

Kurumsal anlamda IGMG’yi ele alan çalışmalardan bir diğeri Mehmet Özkan’a (*Transnational Islam, immigrant NGOs and poverty alleviation: The case of the IGMG*) ait çalışmadır. 2011 yılında yayınlanan çalışmasında IGMG’nin faaliyetleriyle göçmen Türk toplumunun ulusötesi eğilimlerinin arttığını savunan Özkan, örneğin ihtiyaç sahiplerine et yardımını içeren Kurban organizasyonu ile bir taraftan yoksulluğun azaltılmasına katkı sunulurken diğer yandan ise hem diğer İslam ülkelerinden haberdar olunulduğunu hem de Türk toplumunun kendisini İslam ümmetinin bir parçası olarak görmeye başladığına dikkat çekmektedir (Özkan, 2011: 470).

Almanya’da IGMG denilince akla gelen en önemli araştırmacı, Werner Schiffauer’dır.

Uzun yıllar IGMG hakkında alan araştırmaları yürüten Schiffauer'ın konu ile ilgili bir çok eseri bulunmakla birlikte araştırmada yararlanılan kaynak eseri; 2010 yılında yayınlanan “Nach dem İslamismus –Eine Ethnographie der İslamischen Gemeinschaft Milli Görüş” isimli eserdir. IGMG'nin tarihsel süreçte geçirdiği safhalara değinen Schiffauer, IGMG'ye şüphe ile yaklaşan Alman devletinin yanlış bir strateji yürüttüğünü, aksine Müslüman toplum ile iletişim kurmak bağlamında IGMG ile diyalogun artırılması gerektiğini savunmaktadır.

Schirin Amir Moazemi (2009) tarafından kaleme alınan ‘Die Islamische Gemeinschaft Milli Görüş im Spannungsfeld von transnationaler Dynamik und deutscher Islampolitik’ başlıklı çalışma da yine İGMG hakkında yazılan önemli eserlerdendir. Kendisi de Almanya’da İslam üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Moazemi, IGMG'nin ulusötesi dinamikler ve Alman İslam politikası arasındaki gerilim karşısında konumunu irdelemektedir.

Entegrasyon odaklı dikkat çeken eserlerden birisi de Jonathan Laurence'e (2007) ait “Islam and Citizenship in Germany” isimli çalışmadır. Batı Avrupa’da Fransa’dan sonra Müslüman nüfusa sahip en büyük ikinci ülkenin Almanya olduğuna vurgu yapan Laurence, araştırmaların bu gerçeği dikkate alarak yapılmasını savunmaktadır. 1999’da yenilenen ‘Vatandaşlık Kanunu’ ile Almanya’da göçmen politikalarının dönüşüm yaşadığını hatırlatan Laurence, entegrasyon sürecinin sağlıklı ve sürdürülebilir olması noktasında Almanya’da en etkili İslami organizasyon olan IGMG ile işbirliğinin yararına dikkat çekmektedir (Laurence, 2007: 11).

"Turkish Political Islam in Europe: Story of an Opportunistic Intimacy" başlığını verdiği çalışmasıyla Valerie Amiraux (2003) ise, IGMG'nin Türkiyeli göçmenleri özellikle siyasal açıdan mobilize etme yollarına dikkat çekmiştir. Amiraux, Almanya’da IGMG'nin etkisini artırdığı dönemde Türkiye’de de bu durumun siyasal temsilde sandığa yansıdığı, ekonomik kaynakların da aynı şekilde Türkiye’ye aktarıldığını örneklerle açıklamaya çalışmıştır (Amiraux, 2003: 162).

2. DÖNÜŞEN VE DÖNÜŞTÜREN GÖÇÜN TEORİSİ

Toplumlar ve devletler açısından oldukça önemli etkiye sahip olan göç kavramı, son yıllarda, zihinlerde ilk etapta olumsuz çağrışımları beraberinde getirmektedir. Mülteci sorunları, kimlik ve güvenlik politikaları gibi güncel sorunsallarla özdeşleştirilen bir yapı arz etmesinden ötürü olumsuz etkileri ön planda tutulmaktadır. Diğer taraftan göçün tarihsel süreçte (Kavimler Göçü, Hicret, ABD'nin ve İsrail'in kuruluşu gibi) birçok değişim ve

dönüşüme öncülük etmesi de onun işlevsel yönüne işaret etmektedir. O halde kavramları ele alırken geniş perspektifte bulunmak derinlemesine tahlil imkânı sunabilmektedir.

Göç kavramına yönelik literatürde yer alan tanımlamalara geçmeden evvel kavram ile ilgili genel kabul gören bir takım temel özelliklere değinmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi göç; coğrafi olarak yer değiştirmeyi içermektedir, mekansal bir değişim söz konusudur. Bu mekansal değişimin sınırları konu ile doğru orantılı olarak değişebilmektedir. Örneğin kırsaldan kente göç süreci de mekansal bir değişimdir, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göç de. Biri iç göç konusunda ele alınırken diğeri uluslararası göç kapsamına dahil edilebilmektedir. Fakat kesin olan ortak nokta, göçün mekansal bir değişimi ifade ettiğidir. Bir diğeri özelliği ise, göç; her zaman insan hikayesinin bir parçası olmuştur ve olmaya da devam edecektir (Keeley, 2009: 12). Belli bir dönemde başlayıp sonrasında kesintiye uğrayarak sona eren bir olgu değildir. İnsan var oldukça hareket edecek, çeşitli sebeplerle yer değiştirecek ve bu döngüyü hep devam ettirecektir. İnsanın olduğu bir dünyada göç olgusu da her zaman varlığını sürdürecektir. Bu nedenle tarihin her döneminde titizlikle ele alınması gereken göç hikâyelerine rastlamak mümkün olabilmektedir (Manning, 2005: 1).

Kavramsal bağlamda göç olgusunun anlaşılabilmesi, göç türlerinin ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda göçün temel ayrımlarını oluşturan coğrafi nitelik, iradi yön ve zaman aralığı sınıflandırmalarına değinmek gerekmektedir (Ekinci, 2008: 22). Bu bağlamda ilk sınıflandırma göçün coğrafi niteliği üzerinden yapılmaktadır. Buna göre göçün bir ülkenin sınırları içinde veya dışında olması onun “iç göç” ya da “dış (uluslararası) göç” olarak nitelenmesine neden olmaktadır. Ülke sınırları dâhilinde yer değiştirmeleri ifade eden iç göç kendi içinde dört ayrı türde⁶ görülürken dış göç ise iltica, beyin göçü, mübadele ve emek göçü olmak üzere dört ayrı boyut içermektedir⁷.

Göçün sınıflandırmasında ikinci bir ayırım göçün iradi olup olmamasıyla ilgili olmakta ve buna göre “zorunlu göç” ya da “gönüllü göç” olarak nitelendirilmektedir. Savaş, doğal afet, sürgün gibi nedenlerle insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmaları veya buna mecbur bırakılmaları sebebiyle meydana gelen göç zorunlu göç olarak tanımlanırken gönüllü

---

⁶ İç göç ile ilgili sınıflandırmada kır-kent ilişkisi başat rol oynamaktadır. Buna göre iç göç; kırdan kente göçler, kırdan kıra göçler, kentten kente göçler ve kentten kıra göçler olmak üzere dört ayrı başlıkta ele alınmaktadır. Çalışma konusunu içermediğinden iç göç türleri ayrı olarak ele alınmamıştır. Detaylar için bkz. (Ekinci, a.g.e. s.22.)

⁷ Ekinci çalışmasında dış göç türleri arasına emek göçünü dâhil etmemiştir. Ancak konu bütünlüğü açısından düşünüldüğünde ülke sınırları dışına göçün oransal bazda işçi-emek göçü yoğunluklu olduğu bilinmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında dış göç türleri arasına emek göçünün dâhil edilmesi uygun görülmüştür (B.G).

göçte ise bireyler daha iyi yaşam şartları umuduyla göç etmeye kendileri karar vermektedir (Yılmaz, 2014: 1687).

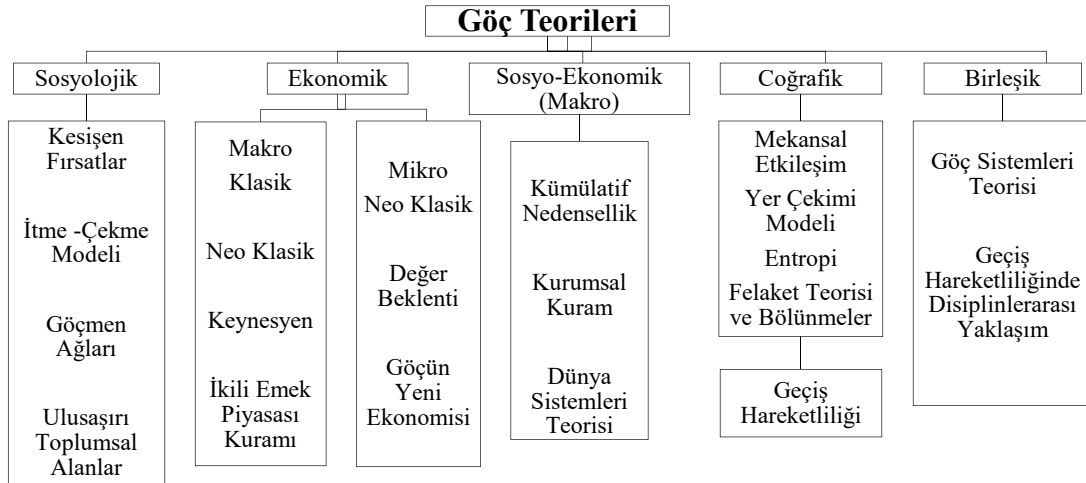
Bir diğer sınıflandırma ise göçün zaman dilimiyle ilgilidir. Göç eden kişinin geri dönmek üzere hareketi “kalıcı göç” olarak tanımlanırken mevsimlik hareketlilikte olduğu gibi bir süre ile kısıtlı göçlere de “geçici göç” denmektedir (Ekinci, 2008: 25-6). Bu sınıflandırma türüne ilaveten yine birçok göç türünden bahsetmek mümkün olmaktadır. Buna örnek olarak yasal veya yasadışı göç, transit göç, mekik göç, düzensiz göç gibi çeşitli örnekler verilebilmektedir. Her birisi içerik itibarıyla pratiği yansıtan bütün bu göç türlerinin işaret ettiği en önemli husus; göçün kapsamlı bir boyut içermesi ve devamlı olarak dönüşüm içerisinde olmasıdır. Yukarıda dile getirilen göç türleri arasında araştırma konusunu ilgilendiren göç türü; uluslararası göçtür. Zira araştırma konusunu içeren İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG) teşkilatının, 1961 yılından itibaren işgücü anlaşmaları kapsamında Türkiye’den Almanya’ya işçi olarak giden kişiler tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde uluslararası göç teorilerine yer verilecektir.

2.1. Uluslararası Göçe İlişkin Teorilerin Genel Değerlendirmesi

Tarihsel süreç göz önüne alındığında, her ne kadar uzun süredir insanların dikkatini çeken bir olgu olsa da, modern göç kuramlarının ilki olarak literatürde E. G. Ravenstein tarafından kaleme alınan “*Göç Kanunları*” isimli çalışmaya rastlanılmaktadır (Abadan Unat, 2017: 52). Bu çalışmanın ilk kabul edilmesinin sebebi uluslararası göçü ana konu olarak ele almasından ve o dönemde “göçün hiçbir kanuna dayanmaksızın gerçekleştiği” fikrine karşı çıkarak göçe dair belirli kriterler getirme çabasındandır (Lee, 1966: 47). Ekonominin göç üzerinde belirleyici etkisi üzerine yoğunlaşan Ravenstein’e (1885) göre, göçe yönelik bir takım kurallardan bahsetmek mümkündür. Ravenstein bunları; a) göçmenlerin kısa mesafelere gitmesi, b) göçün bir süreç içerisinde devam etmesi, c) göçmenlerin uzak mesafelere büyük sanayi veya ticaret merkezleri olduğunda gitmesi, d) her bir göç dalgasının bir diğerini tetiklemesi, e) kentlilerin kır kökenlilere göre göçe daha isteksiz olması, f) göçe neden olan temel sebebin ekonomik kaynaklı olması, g) göçün ulaşımın düzelmesi, sanayi ve ticaretin gelişmesine katkı sunması, h) kadınların erkeklere oranla (iç göç için) daha istekli olması, ı) göçün tarımsal alanlardan sanayi ve ticaret merkezlerine doğru olması, i) ailelerin doğdukları yere uzak mesafeleri nadiren tercih etmesi nedeniyle göçmenlerin yetişkin olması ve j) yerleşim yerlerinin göç nedeniyle doğal büyümeye oranla daha hızlı büyümesi şeklinde ifade etmektedir (Ravenstein, 1885: 198-9).

Ravenstein'in bu çalışması XX. yy.da birçok teorinin alt yapısını teşkil etmiş, bu temel üzerinden araştırmacılar yeni sonuçlar elde etmişlerdir. Sahip olduğu nitelikler ile şekil alan göç olgusunda, teorik çerçevenin boyutları da tarihsel süreçle doğru orantılı olarak belirginlik kazanmıştır. İlk dönemde salt ekonomik çözümlenmelere konu olan göç kuramları ilerleyen süreçte sosyal, ekonomik, çevresel yönleriyle ele alınmaya başlanmış, son yıllarda ise disiplinler arası bir formata bürünmüştür. Bijak'ın (2006: 5) şema haline getirdiği aşağıdaki çalışmada da görüldüğü üzere, uluslararası göçü tanımlamaya ve anlamaya yönelik, çeşitli bilim dallarında birbirinden farklı göç teorileri ortaya konulmuştur. Bütün bu teorilerin ışığı altında araştırmacılar göçün nedenlerine, sonuçlarına, göçmenlerin anavatanlarıyla ilişkilerine, gittikleri ülkelerde kurdukları ilişkilere değin birçok konuyu cevaplamaya çalışmaktadır. Bu nedenle bazı teorilerin birey üzerine odaklandığı halde bazılarının ise yapısal faktörlere dikkat çektiği görülmektedir (Stalker, 2000: 131).

Şekil 1: Göç Teorileri

Kaynak: Bijak, Jakub (2006), Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods, CEFMR Working Paper, s.5.

Başlangıçta uluslararası göçe yönelik araştırmalarda ekonomik ve sosyolojik temelli modellere ağırlık verildiği görülmektedir. Bu nedenle çalışmalarda daha ziyade işgücü piyasasının ihtiyaçları, göç alan ülkelerdeki işgücü açığı ve göç veren ülkelerdeki işgücü fazlası, yabancı işçilerin işgücü piyasası içindeki konumları ve sınıf yapıları gibi konulara ağırlık verildiği dikkat çekmektedir. Başlangıçta neo-klasik göç teorisi, daha sonra ikili emek piyasası teorisi ve dünya sistemleri teorisi göçün nedenlerini ve işgücü piyasalarının işleyişini açıklamak üzere kullanılan yaklaşımlar olmaktadır.

1980 sonrası araştırmalarda ise göçe ve göçmene yönelik yaklaşımların çok daha derinleştirilmesi gerektiği yönünde bir anlayışın geliştiği görülmektedir. Buna göre göçmenlerin yalnızca mekân değiştirmedikleri, gittikleri ülkelere tüm değerleriyle birlikte

gittikleri ve göçü kalıcı hale getirdikleri düşüncesi temel alınmaktadır. Göçmen ağları teorisi, ulusaşırı toplumsal alanlar teorisi ve son olarak göç sistemleri teorisi bu ağ ilişkilerini ele alan güncel yaklaşımlar olmaktadır. “Göç Sistemleri” teorisi, göç alan ve veren ülkeler arasında önceden var olan siyasi, tarihi, iktisadi ilişkilere vurgu yaparak, göç hareketliliğinin coğrafi yakınlık ölçüsünden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Cezayirliilerin Almanya yerine Fransa’yı tercih etmesi ya da Türklerin Fransa yerine Almanya’yı tercih etmesinin arkasında daha önce kurulan ilişkilerin etkisi öne çıkartılmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 36). Uluslararası göçü açıklamaya çalışan teorilerden birisi Taylor tarafından geliştirilen “Göçmen Ağları” teorisidir. Buna göre göçmen ağları; göçmenler, eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla oluşturmaktadır. Bu ağ uluslararası hareketliliği özendirici, kolaylaştırıcı bir yapı arz etmektedir, çünkü harekete bağlı maliyet ve riski düşürmekte ve göçe ilişkin beklenen geri dönüşleri artırmaktadır (Taylor, 1986: 147-171). Ağ yaklaşımı, son yıllarda geliştirilen “Ulusaşırı Toplumsal Alanlar Teorisi” ile birlikte daha genel bir çerçeveye oturtulmuştur. Teori, bireyler ve gruplar arasında çeşitli göç ile ilgili sınır ötesi bağlantıların varlığını kabul eder (Bijak, 2006: 7). Teoriyi göç yazınının üçüncü kuşağı olarak niteleyen ve bu teorinin oluşum aşamasında olduğunu söyleyen Faist’e göre (2003: 31), uluslararası göçlerin ulusaşırı bir niteliğe bürünmesi ve özellikle son çeyrek yüzyılda gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında yoğun bir insan hareketliliğinin yaşanması, sınır aşan ağların ve cemaatlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Faist bu yeni oluşan alanı “ulusaşırı toplumsal alan” olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla bu alan hem göç veren ülkede hem de göç alan ülkede oluşmakta ve resmi bir alan olmaktan ziyade sivil alana vurgu yapmaktadır. Ne var ki, göç alan ve veren ülke arasında yasal gereksinimlerin ortaya çıkması resmi boyutu da kazandırmaktadır. Ortaya çıkan bu alanlar farklı yerlerdeki insanlar, ağlar ve örgütler arasında, verili ülke sınırlarının ötesine geçen ilişkiler kurulmasının yolunu açmaktadır. Bu ilişkiler gerek göç veren ülke için gerekse göç alan ülke için sosyo-ekonomik ve/veya politik sonuçlar da doğurabilmektedir.

Ele alınan göç teorileri incelendiğinde, araştırma konusu kapsamında değerlendirilebilecek göç teorilerinin “Göç Sistemleri”, “Göçmen Ağları” ve “Ulusaşırı Toplumsal Alanlar” teorileri olduğu görülmektedir. Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında imzalanan işgücü anlaşmasının içerdiği anlam Göç Sistemleri teorisi üzerinden, göçmenlerin anavatanları ve buldukları ülkelerde kurdukları ilişkiler ağının boyutu Göçmen Ağları teorisi bağlamında değerlendirilmelidir. Son olarak göçmenlerin kurduğu sivil toplum kuruluşlarından

birisi olan İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG) teşkilatının organize yapısı da Ulusaşırı Toplumsal Alanlar teorisi kapsamında ele alınmalıdır. Bununla birlikte göç sürecinin içerdiği devinim, yukarıda dile getirilen birçok teorinin araştırma kapsamında bazı noktaları açıklamada açıklayıcı olmasına neden olmaktadır. Örneğin, Türkiye-Almanya arasındaki anlaşma “Göç Sistemleri” teorisini öne çıkartırken, Almanya’da göçmenler ile yerli işçilerin arasındaki iş alanı farklılaşması “İkili Emek Piyasası” teorisini gündeme getirmektedir. Aynı şekilde Almanya’da Türklerin otomobil sektöründe çalışıyor olması ve bu işin “göçmen işi” olarak etiketlenmesi “Kümülatif Nedensellik” teorisine atıf yaptırmaktadır.

Ancak araştırmanın göçmenlerin kurduğu bir sivil toplum kuruluşu (IGMG) hakkında yapılıyor olmasından ötürü, göç teorileri arasında bu ilişki düzeylerini açıklayacak teorilerin ulusaşırı alanda oluşan ilişkileri açıklaması beklenmektedir. Bu nedenle araştırmanın dayandığı temel teori “Ulusaşırı Toplumsal Alanlar” teorisidir.

3. GÖÇMEN ENTEGRASYONUNUN BAĞLAMı

Castles ve Miller tarafından “Göç Çağı” olarak nitelenen 20. yüzyılın ikinci yarından itibaren devletlerin çözüm bulması gereken iki temel sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; ülkelerin egemenlik sorunu olarak da gördüğü sınırların kontrolü ile ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, devletler insan hareketliliği karşısında sınırlarından kimleri ve nasıl alacaktır? İkinci temel sorun ise, göçün toplumda oluşturduğu dönüşümle nasıl mücadele edileceği sorunsalıdır (Unutulmaz, 2012: 137). Bazı devletlerin kendi etnik ve kültürel yapısının dışında olan ötekilerle karşı karşıya geldiklerinde bu farklılıkları yok etmekten ana akım toplumdan dışlamaya kadar varan bir dizi politika uyguladığı görülürken kimi devletlerin ise farklılıkları bir arada yaşatma siyaseti takip ettiği dikkat çekmektedir (Şan ve Haşlak, 2012: 31). Ev sahibi toplum ile göçmen azınlığın etkileşimine dönük verili pratik karşısında, bu etkileşimin “neliği” ve “ne olması gerektiği” hususuna ilişkin teorik çabalar da ortaya konmuştur. Literatürün oldukça geniş kapsamlı olmasından ötürü konu ile ilgili teorik bağlamı Harmurt Esser ve Andrew Greeley’in yaklaşımlarıyla sınırlandırmak yararlı olacaktır.

Süreci sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon olarak ikili yapıda ele alan Esser’e göre (Esser’den akt. Şahin, 2010: 106-7), sosyal entegrasyonda daha ziyade asimilasyon ve segregasyonun (ayrışma) gerçekleşirken, sistem entegrasyonunda ise göçmenlerin yerleşik topluma gerilim olmaksızın adapte olması beklenmektedir. Buna göre göçmenler şayet çalışma yaşamı içerisinde vergisini ödeyen ve ekonomiye katkı sunan bir yapıda olurlarsa bu sistem entegrasyonu açısından yeterli bir done olarak görülebilir ve göçmenlerden o ülkenin dilini, kültürünü bilmeleri, kabullenmeleri beklenmez. Sosyal entegrasyonda ise dil, kimlik ve kültür

(kültürleşme) konularında ev sahibi toplumla etkileşim halinde olunması beklenmektedir. Bu durumda ise dört ayrı durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki; etnik kültüre uyumun baskın olduğu segregasyon (ayrışma) durumu, ikincisi; yeni kültüre uyumun baskın olduğu asimilasyon durumu, bir diğeri; her iki kültüre uyumun olduğu çoklu entegrasyon durumu ve son olarak her iki kültürün de reddedildiği marjinalleşme durumudur.

Literatürde entegrasyona yönelik teorik yaklaşımlar arasında öne çıkan bir diğer yaklaşım Andrew Greeley'in "*Kültürel Entegrasyon*" modelidir. Etnik farklılıkların yok edilmesini imkansız olarak niteleyen ve entegrasyonu kaçınılmaz olarak gören Greeley (1971: 53-59), Amerikan toplumu ile ilgili yaptığı çalışmada entegrasyonu birkaç kuşak sonrasında oluşacak uyum süreci olarak nitelemekte ve bu süreci altı ayrı aşamada ele almaktadır:

1- Kültürel şok: Göçmen grubu gittiği ülkede kültürel olarak kendisini yalnız hisseder. Buna rağmen organize bir yapı içermez, temel gayesi gittiği yabancı ülkede hayatını idame ettirmektir.

2- Organize olma ve kimlik bilincinin gelişimi: Bu aşamada göçmen organize olma sürecine girer. Memurlar, yazarlar ve liderler önemli roller üstlenirken işçi kesimi de vasıflı hale gelmeye başlar. Bulunulan ülkenin dili öğrenilirken, çocuklar yeni kültürün etkisiyle (iki dili konuşmalarından dolayı) melezleşme eğilimine girer. Bu esnada grup içindeki seçkinler asimilasyon korkusu nedeniyle kendi dillerini, dinlerini ve kültürel miraslarını koruma güdüsüyle hareket ederler. Bu yüzden bu aşamada kimlik bilinci ve etnik gurur oluşmaya başlar.

3- Seçkinlerin asimilasyonu: Çelişkilerin başladığı bu aşamada seçkinler, içinde yaşadıkları topluma entegre olmaya yönelirler. Bu aşamanın önemli bir özelliği, grup üyelerinin artık orta sınıf haline gelmeleri ve çalıştıkları işlerin nitelik olarak yükselmesi nedeniyle çocuklarının daha iyi okullarda okumaya başlamasıdır.

4- Militanlık: Bu aşamada grup üyeleri tamamen orta sınıfa yükselmiş, hatta bazıları üst sınıfa geçmeye başlamıştır. Bu da grubun gücünü artırmıştır. Grup üyeleri yaşadıkları şehrin kendilerine de ait olduğu hissine ve istedikleri şekilde yönetme isteğine sahiptir. Elbette bu durum etnik çatışmaların ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır.

5- Kendinden nefret ve anti-militanlık: Bu aşamada grup üyeleri orta sınıfın üst kesimlerine gelirken, birçoğu da giderek profesyonelleşmiştir. Çok sayıda insan yüksek öğrenim görmüş ve bu nedenle de yabancı toplumla entegrasyon sürecine girilmiştir. Önceki aşamaların tersine artık grup içerisindeki elit sayısı çok daha fazla olduğundan bunların gruba yabancılaşma düzeyi artmıştır. Bu yabancılaşma nedeniyle bir önceki safhada görülen militan

ruhtan utanç duyma hisleri ortaya çıkmış ve yapılan şeylerin daha çok dar görüşlülükten kaynaklandığı şeklinde öz eleştiriler yapılmaktadır. Modernleşme düşüncesi hakimdir.

6- Uyumun başlaması: Bu aşamada etnik grup içerisinde, kendi etnik kimliklerinden ya da geçmişteki olaylardan utanç duymadan haberdar olma eğilimi taşıyan yeni bir kuşak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni kuşak atalarının geldiği ülkeyi, akrabalarını veya arkadaşlarını ziyaret etmek için değil fakat büyükbaba ve büyükannelerinin bir zamanlar nasıl yaşadığını anlamak için gidip görmektedir. Dolayısıyla etnik kimlik bilincinin kaybolmamasına rağmen içinde yaşadıkları topluma iyi bir entegrasyonun sağlandığından şüphe edilemez noktaya ulaşılmıştır.

Greeley'in göçmenlerin tamamen hakim olan kültürün etkisi altına girmediği, aksine kendi kültürlerini, köklerini unutmadan yeni topluma entegre oldukları yönündeki kabulü, entegrasyon ile ilgili çalışmalarda öne çıkan önemli bir tartışma alanıdır. Birçok ülkede entegrasyon olarak nitelenen uyum politikasının aslında asimilasyonu amaçladığı yönünde önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Örneğin Castles (2008: 362) aslında entegrasyonun, asimilasyonun adeta yumuşatılmış versiyonu olduğunu ifade etmektedir. Martikainen'e göre (2010:72), ortak olmayan hususlarda, hakim olan unsur, anlaşmak yerine kendi değerlerini empoze etmeyi amaçlıyorsa bunun adı tek taraflı entegrasyon ya da asimilasyon olmaktadır. Bu anlamda, kavram olarak hareket esnekliğine sahip olan entegrasyonun, siyasetçilerin ve toplum mühendislerinin kendi düşüncelerine göre şekillenme riskinin var olduğunu söylemek gerekmektedir (Unutulmaz, 2012: 140). Avrupa ülkelerinde özellikle 2000'li yılların başından itibaren yükselen entegrasyon tartışmalarında özellikle siyasiler ve akademisyenler tarafından dile getirilen kimi düşünceler bunu doğrular niteliktedir. Yanık'a (2013: 94) göre, aslında Batılı ülkeler entegrasyon kavramından büyük toplumun dönüştürücü yönünü algılamakta ve yalnızca kendi dahil etme siyasalarına uygun nitelikte gördükleri gruplarla iletişime geçmektedir. Bunun dışında kalan, belirli kural ve dilsel kodlara sahip olmayanlar ise ekonomik döngü içerisinde ucuz iş gücü olarak alt sınıfta bekletilmektedir. Martikainen'e (2010: 265) göre, olumlu bir entegrasyondan bahsedilebilmesi için, göçmenlerin; medya ve sivil toplumda değerleriyle görünür olmaları (kültürel entegrasyon), iş dünyasında ev sahibi ülke ile ortaklıklar kurabilmesi (yapısal entegrasyon) ve politik karar verici olarak siyasal katılım hakkının olması (politik entegrasyon) önemli kriterler olarak kabul edilmektedir.

4. TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇÜN KISA TARİHİ

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'den dünyanın birçok ülkesine göç hareketliliği yaşandığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı verilerine göre

yurtdışında yaşayan 5,5 milyonu aşkın Türk toplumunun yaklaşık 4,6 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde, geri kalanı ise Kuzey Amerika, Asya, Ortadoğu ve Avustralya'da yerleşmiştir. Türkiye'ye kesin dönüş yapmış olan 3,5 milyon kişiyle birlikte ele alındığında 8,5 milyonluk büyük bir kitleyi ilgilendiren geniş kapsamlı bir göç olgusunun varlığı ortaya çıkmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr>). İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda yurtdışına yönelen Türk işçilerin en çok tercih ettikleri ülke Almanya olmuştur. Öyle ki, Almanya'nın barındırdığı yabancı nüfusun çok önemli bölümünü Türkler oluşturmaktadır. Hatta Almanya'nın içinde "ikinci Türkiye" olduğu bile söylenmiştir (Bechtoldt-1977: 434-'tan akt. Göksu, 2000: 22). Çok yönlü ilişkilerin kurulduğu Almanya, Türk toplumu arasında "acı vatan", "ikinci vatan" gibi nitelermeler ile anılır hale gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın verdiği ağır hasarı ortadan kaldırmak ve yeniden kalkınabilmek için ABD'nin parasal yardımını alan Almanya bunu yapabilecek işgücü konusunda büyük eksiklik yaşamıştır. 1949 yılı sonunda müttefik güçleri ile ülkenin yeniden yapılanmasını görüşen ve ilk dönemde işgücü ihtiyacını komşu Avrupa ülkelerinden temin etmeyi tercih eden Almanya'nın gündemine Türkiye'den işçi almını ise, Türkiye'nin kendi çabalarıyla, Demokrat Parti döneminde girmiştir. Bu kapsamda 1960 yılı Nisan ayı başında iki ülkenin Çalışma Bakanlığı yetkilileri arasında görüşmeler başlamış ancak bu karardan kısa bir süre sonra Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesinin olması sürecin uzamasına neden olurken Türkiye'de iş başına gelen teknokrat hükümet, Bonn elçiliği aracılığıyla, 13 Aralık 1960 tarihinde Almanya'ya "Türkiye'den İşgücü Gönderme Talebi" başlığı altında yazılı metin (Çelik, 2012: 153-55) göndererek Ankara Anlaşmasına giden süreci yeniden başlatmıştır. Çerçeve itibariyle anlaşma, Türkiye'nin artan işgücünün (işsizler) ihracı, Almanya'nın ise ucuz işgücü talebi hususlarında mutabakat anlaşması şeklindedir (Faist, 2003: 127). Gerçekten de, dönemsel şartlar göz önüne alındığında, Türkiye ve Almanya'nın karşılıklı çıkarlar çerçevesinde bir anlaşma yaptığı görülmektedir (Adıgüzel, 2011: 32). Almanya'yla Türkiye arasında 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma"sı⁸ ile göç yolculuğu resmi olarak başlamıştır. Haydarpaşa Tren İstasyonu'ndan hareket eden 450 kişilik ilk kabile Almanya'nın Düsseldorf kentinde Alman Çalışma Bakanı tarafından davul zurna eşliğinde çiçeklerle karşılanmıştır. Almanya Türkiye'den öncelikle 7000 işçi talep etmiştir. Anlaşmanın maddeleri arasında, eğer 2 yıl sonra her iki ülkede karşılıklı

---

⁸11 maddeden oluşan bu anlaşma, 20 Aralık 1991 tarih,21087 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

göçün devam etmesini istiyorsa, gelen işçilerin Almanya’da kalma süresi 3 yıllığına uzatılabilir hükmü de getirilmiştir. Fakat bu madde o günün konjonktürü içinde hiç uygulanmamıştır. Bu durum Almanya’ya kaçak yollarla giren işçi sayısını artırırken bunların büyük bir bölümünü de Türkler oluşturmuştur (Şahin, 2012: 2).

1961’de başlayan işgücü göçü, ilerleyen yıllarda sosyal güvenlik anlaşmalarının yapılmasının da etkisiyle 1973 yılına kadar artarak devam etmiş, bu tarihte baş gösteren küresel ekonomik bunalım ve petrol krizi ile işçi alımı durdurulmuştur. Ancak geriye dönen çok az işçi olmuştur. Buna karşın eş ve çocukların getirilmesi⁹ ve evlenmelerle Türk göçü sosyal yönüyle artarak devam etmiştir. Öyle ki, 1973-1981 yılları arasında Yunanlılar ve İspanyolların Almanya’daki nüfusu önemli ölçüde azalırken Türk nüfusu ise yarım milyona yakın oranda artış göstermiştir (Şen, 1994: 94). Buna ilaveten, Türkiye’de yaşanan 12 Eylül 1980 darbesinden sonra sol tandanslı ideolojilerden, Kürtlerden ve İslami yapılardan kişilerin içinde olduğu yoğun siyasi göç dönemi yaşanmıştır. Abadan Unat (2007: 8), 1976 yılında yalnızca 809 kişi siyasi sığınmaya başvururken 1980’de bu sayının yaklaşık 58 bin kişiye ulaştığını dile getirmektedir.

Bütün bu gelişmeler karşısında ülkesine yönelen göç dalgalarını engellemek isteyen Almanya 1983-84 yılları arasında Türkiye’ye dönenler için teşvik¹⁰ uygulamayı denemişe de, bu politika beklenen etkiyi gösterememiştir (Şen, 1994: 94). Aralık 2015 verilerine göre, Almanya’daki Türk nüfus 3 milyonun üzerine çıkarken bunun yarısında Alman vatandaşlığı (çifte vatandaşlık ve yaşanılan ülke vatandaşlığı) bulunmaktadır.

5. ALMANYA’NIN ENTEGRASYON GÖRÜNÜMÜ: VATANDAŞLIK POLİTİKASI ÖRNEĞİ

Almanya’nın Türkiyeli göçmenlere dönük entegrasyon politikasının niteliği Alman resmi makamlarınca ortaya konan verili pratiklerin ele alınmasıyla anlaşılabilir. Esser’in entegrasyon teorisinde dile getirdiği sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyonu ayrımı çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiyeli göçmenlerin entegrasyon boyutunun sosyal entegrasyonun alt başlığını oluşturan dil, kültür ve kimlik konularına yoğunlaşılmasıyla

---

⁹Almanya’nın sosyal yardım bütçesinde tasarruf yapmak amacıyla çocuk paraları konusunda gerçekleştirmiş olduğu reform – Almanya’daki çocuklara kökenlerine bakılmaksızın daha yüksek, buna karşın anayurtta kalan çocuklara daha düşük bir ödeneğin verilmesi- aniden Almanya’daki yabancı çocuk nüfusunun olağanüstü yüksek oranlarda artması sonucu beraberinde getirdi (Abadan-Unat, 2007: 7)

¹⁰Kasım 1983’te yürürlüğe giren “Yabancıların Dönüşünü Özendirme Yasası” kesin dönüş yapan Türk, Fas, İspanyol, Portekiz, Tunus, Yugoslav ve Kore uyruklu yabancılara 10.500 DM tutarında bir yardım ve çocuk başına da 1.500 DM tutarında ödeme yapmayı öngörüyordu. Bu yasadan yaklaşık 350 bin Türk yararlanmış (Adıgüzel, 2011: 37).

anlaşılacağı görülmektedir. Zira çalışma hayatına dahil olma ve vergi verme kriterleri üzerinden ele alınan sistem entegrasyonu bakımından Türkiyeli göçmenlerin Almanya'da önemli mesafeler kat ettiği bilinmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanlığı 2017 yılı verilerine göre, Almanya'daki 500 binden daha fazla kişiye istihdam sağlayan Türk işletmelerin sayısı 80 bin civarında olup, 50 milyar Dolar'ı aşkın ciroya sahiptir (www.mfa.gov.tr). Bu istatistiki veriler, Türk göçmenlerin Almanya'ya ekonomik anlamda, birtakım kronik sorunlar olsa da, entegre olduğunu gösterir niteliktedir. Dolayısıyla entegrasyon konusunun kültür ve kimlik öğeleri üzerinden ele alınan sosyal entegrasyon değişkeni ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kendi kültür ve kimliğini muhafaza ederek ev sahibi toplum ile etkileşime geçmek isteyen göçmenler açısından vatandaşlığa kabulü içeren resmi politika örnekliğini kısaca ele almak yeterli olacaktır.

Vatandaşlık konusunda pratiğe yansımaları bakımından, toprak bağı (jus soli) ve kan bağı (jus sanguinis) şeklinde iki ayrı uygulama öne çıkmaktadır. Toprak esasına (jus soli) göre; yabancı bir anneden doğan çocuk, doğduğu ülkenin vatandaşlığını otomatik olarak kazanırken, kan bağı (jus sanguinis) ilkesinde ise yabancı bir anne babadan doğan kimse oturduğu yerin vatandaşlığını otomatik olarak elde edemez (Göksu, 2000: 151). Dolayısıyla kan bağı üzerinden yürütülen vatandaşlık politikası toprak bağına göre oldukça dar kapsama işaret etmektedir. Kendisini göçmen ülkesi olarak görmeyen Almanya, vatandaşlığı da buna paralel olarak kan bağı (jus sanguinis) üzerinden şekillendirmiştir. Bu nedenle Almanya'da 1913'ten itibaren vatandaşlık soy bağı (jus sanguinis) ilkesine göre tanımlanmış, siyasal tutumlar da buna göre şekillendirilmiştir. Bununla birlikte 2000 yılında yapılan ve 2004-2007-2014 yıllarında revize edilen yeni bir düzenlemeyle, soy ilkesi ortadan kalkmamakla beraber, doğum yeri ilkesi (jus soli) daha görünür hale getirilmiştir. Bu düzenleme ile çifte vatandaşlıkta seçim uygulaması başlatılarak 1990 yılı ve sonrasında Almanya'da dünyaya gelen göçmen çocuklarına geçici olarak çifte vatandaşlık verilmiştir. AB üyesi ülkeler dışından gelenlere yirmi üç yaşına kadar iki vatandaşlıktan biri arasında seçim yapma zorunluluğu getirilmiştir. Bu anlamda Alman vatandaşlık hukuku, çifte vatandaşlık konusunda monist, tekçi görüşü katı olarak benimsemekte ve bu nedenle çifte vatandaşlığa ilke olarak karşı bir duruş sergilemektedir. 2000 yılında yapılan değişikliklerle bir taraftan vatandaşlığın doğum yoluyla kazanılmasında kısmi toprak esası getirilirken diğer taraftan çifte vatandaşlığın katı bir şekilde engellenmesi hedeflenmiştir. Almanya, özellikle Almanya'da doğan, ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmenlere ilişkin adeta 'ya Türk ol ya Alman kal' mesajı vermektedir (Çiçekli, 2011: 108).

AB ve başka ülke mensuplarına zorunluluk getirilmemişken yıllardır Almanya’da yaşayan, devlete ve topluma ekonomik, kültürel ve sosyal katkısı yadsınamaz düzeyde olan göçmenlerin siyasi hakları için sahip oldukları vatandaşlıklarını bırakmaya mecbur edilmeleri çok tartışılmış ve ayrımcılığı da körüklemiştir (Tauscher, 2016: 7). Kökensele vatandaşlığı bırakma şartı, gerekli diğer tüm şartlara haiz adayların birçoğunu gerek maddi ve gerekse sembolik nedenlerle vatandaşlığa alınma çabasına girmekten caydırmaktadır (Brubaker, 2009: 214). Bu durumda Türk toplumu savunmacı bir reflekse yönelmekte ve kendisini tanımladığı kimliğini öne çıkartmaktadır. Müslümanlara ve İslam’a yönelik yaklaşımlar da bu savunmacı tutumun belirginleşmesine katkı sunmaktadır. Schiffauer’e (2007: 15) göre, Müslümanlar “...Almanya’da yanlış yola sapmış Müslüman bir grup bir saldırı gerçekleştirirse ne olur?” sorusuyla meşgul olmakta ve bunun üzerine “ondan sonra bu ülkede ne kadar güvendeziz, olaylar böyle devam ederse Türk vatandaşlığına belki de ihtiyacımız olacak” diye düşünmektedir. Schiffauer, bu nedenle Türk toplumunun var olan (Türk) vatandaşlığını kimliği sorun ettiği için değil, aksine gelecekteki gelişmelerden endişe ettiği için bırakmak istemediğini ifade etmektedir.

Vatandaşlığa geçiş sürecinde yapılan dil ve vatandaşlık testleri de benzeri mantaliteye işaret etmektedir. Nitekim bazı eyaletlerde yapılan testlerde “(...) bir gün oğlunuz size gelip hayatının geri kalan kısmını gey (eşcinsel) olarak tamamlamak istediğini söylese ne yapardınız” türünde ya da benzeri şekilde kadın erkek ilişkilerine dayanan ilginç sorular sorulduğu gözlemlenmiştir. Vatandaşlığa kabul aşamasında, belirli bir kültür ve inanç değerlerine sahip olan, Türk kökenli bireylere yönelik bu tür soruların sorulmasının uyum politikası kapsamında ölçüt olarak ele alınması tepkileri de beraberinde getirmektedir (Haksever, 2014: 91).

Esser’in belirttiği sistem entegrasyonu konusunda Almanya’da entegrasyon sorunu yaşamayan Türkiyeli göçmenler açısından Alman vatandaşlığına geçiş süreci önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Almanya’nın vatandaşlık politikası, Türkiyeli göçmenleri vatandaşlığa almada isteksiz olduğu izlenimini uyandırmakta, bu durum ise göçmenlerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Almanya’nın dışlayıcı vatandaşlık politikası göç kökenli Türk toplumunun özellikle siyasal yabancılaşmasına, entegrasyondan uzaklaşmasına neden olurken yerli halkın da genel olarak yabancı olana ve değerlerine karşı düşmanlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiyeli göçmenlerin biraraya gelerek örgütlenmesi sürecini de beraberinde getirmiştir.

6. TÜRKİYELİ GÖÇMENLERİN ÖRGÜTLENMESİ VE AVRUPA MİLLİ GÖRÜŞ'ÜN KURULUŞU

Geriye dönüşü, bavullarını hazırda bekletmek kaydıyla, bir süreliğine erteleyen Türk işçiler yaşadıkları ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik sorunların ve çıkmazların çözümü için çeşitli arayışlara yönelmiştir. Bunun neticesinde “kendi” olabildikleri yaşam alanlarını oluşturmaları ve sorunlarına çözümleri yine kendilerinin bulmaları aynı zamanda bunun için ihtiyaç duydukları kurumların kurulmasını da beraberinde getirmiştir.

Türk işçilerin kurduğu ilk örgütlenme; 1962 yılında Köln ve Çevresi Türk İşçileri Derneği olurken, sosyal faaliyetleri de kapsayan işçi derneklerini hızlı bir şekilde Almanya geneline yayılmıştır. Belirtilen yıllarda Avrupa’da sosyalist düşüncenin gündemde olması ilk örgütlenmelere etki ederken, Cuma ve Bayram namazlarının bir araya gelmeyi gerektiren nitelikte olması dini derneklerin kurulmasını ve yanı sıra milliyetçi derneklerin örgütlenmesini sağlamıştır (Karagöz, 2007: 24). Almanya’da, 1963 yılında Türklere ait olan dernek sayısı 19 iken, 1974’de bu sayı 112’ye yükselmektedir. 1970’li yıllarda daha çok siyasal ve dini ağırlıklı çalışmalar yapan derneklerin ortaya çıktığı görülmektedir. İlerleyen zaman süreci içerisinde Almanya’da yerleşmeye yönelen ve kalıcı planlar yapan Türklerin kurduğu örgütlerin çalışma alanları da çeşitlenmektedir. Almanya’da Türklerin kurduğu örgütler; siyasi, dini, kültürel, eğitim, spor, sağlık, öğrenci veya akademisyenler birlikleri, kadın, meslek ve hemşeri dernekleri şeklinde gruplara ayrılmaktadır (Hasırcı, 2008: 69).

Halen Almanya’da Türklere ait 3500’ü; dini, sosyal ve kültürel, 450’si; sporla ilgili, 1.300’ü ise; diğer alanlarda (işveren, okul aile birlikleri vs.) olmak üzere 5.250 dernek faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar arasında Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, İslam Toplumu Milli Görüş, İslam Konseyi, İslam Kültür Merkezleri Birliği, Türk Federasyon, Alevi Birlikleri, Ehl-i Beyt Alevi Federasyonu, Türk-İslam Birliği, Nizam-ı Alem, Almanya Türk Toplumu, Sosyal Demokrat Halk Dernekleri Federasyonu, Türk Demokratlar Birliği, Kürt Dernekleri Federasyonu gibi kitlesel desteğe sahip derneklerin öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte 1965 yılında Berlin’de kurulan Türkspor gibi spor dernekleri, eğitim ya da ekonomik motivasyonlu dernekler ve sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Türkiye’den yurtdışına göçün sosyo-politik çıktılarından belki de en önemlisi bulunulan ülkelerde kapalı devre kurulan sivil toplum kuruluşlarıdır. Mezkur kuruluşlardan birisi olan ve yaygın örgütlenme gücüyle bilinen Avrupa Milli Görüş teşkilatının başlangıcı da yurtdışına göçü takip eden yıllara denk gelmektedir. İlk olarak 1972 yılında, Almanya Türk Birliği’nin aktifleştirilmesiyle (Türkische Union Deutschland) faaliyetlerine başlayan kuruluş, 1976 yılında ismini önce Avrupa Türk

Birliği (Türkische Union Europa) sonrasında 1982 yılında ise Avrupa İslam Birliği şeklinde değiştirerek yapısını Avrupa genelinde teşkilatlanmaya elverişli hale getirmeye çalışmıştır. Üyelerinden Cemalettin Kaplan'ın başını çektiği bir ayrılık yaşayan hareket (Schiffauer, 2010: 85), 1985 yılında ideolojisiyle uyumlu hale gelerek Avrupa Milli Görüş Teşkilatları (AMGT) ismiyle örgütlenmeye yönelmiştir. 1995 yılında AMGT ise adını ve yapısını kendi içinde; Europäische Moscheebau und Unterstützung Gemeinschaften.V. (EMUG) ve Islamische Gemeinschaft Milli Görüş (IGMG) olmak üzere ikiye bölünerek değiştirmiştir. Bunlardan EMUG finansal, IGMG ise kültürel, dini ve toplumsal amaçlı olarak yapılanmıştır. IGMG, 2015 yılı verilerine göre 613 cami cemiyeti, Kadın Kolları ve Gençlik Teşkilatı şubeleri spor, kültür ve eğitim dernekleri ile birlikte toplam 2324 yerel şubesi, 145.879 üyesi ve 350 bin kişilik cemaatiyle halen faaliyetlerini sürdürmektedir (IGMG, 2016).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın 2011 yılında yayınladığı rapora göre, 15 Avrupa ülkesinde yaşayan Türk nüfusu 3 milyon 965 bin 150 iken Avrupa Milli Görüş'ün teşkilatlandığı 11 Avrupa ülkesinde yaşayan nüfus 3 milyon 950 bin dolayındadır. Dolayısıyla Avrupa Milli Görüş'ün 350 bin kişilik cemaat yapısı, önemli düzeyde temsil niteliği taşımaktadır. Kendisini dini cemaat olarak tanımlayan Avrupa Milli Görüş'ün sahip olduğu teşkilat ağı nedeniyle bir baskı veya çıkar grubu niteliğinde asimilasyon tehditlerine karşı kamuoyu oluşturma gücü, bulunulan ülkelerde entegrasyona katkı verme yetisi, oy verme davranışlarına etkisi, diğer Müslüman ülkelerle diyalog imkanı gibi birçok özelliği içinde barındırdığı düşünülmektedir.

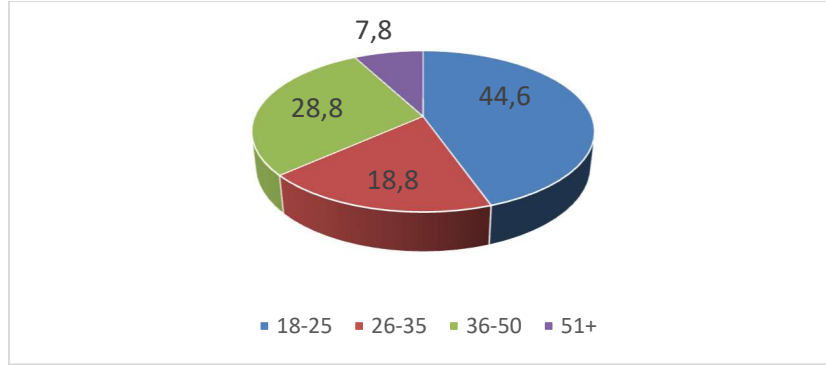
7. AVRUPA MİLLİ GÖRÜŞ'ÜN GÖÇMENLERİN UYUM SÜRECİNE ETKİSİ

Göçmenlerin uyum süreçlerine etki düzeyini saptayabilmek bir saha araştırması ile mümkün hale gelmektedir. Avrupa Milli Görüş'ün Almanya'da 87.768 kayıtlı üyesi olduğu için yürütülen saha araştırmasında örneklem olarak 385 kişiye anket uygulanması beklenmektedir. Literatürde uygulanan testlerin büyük çoğunluğuna uygun şekilde 0,05 önem düzeyi ile hesaplandığında belirtilen örneklem sayısı doğrulanabilir veri sunmaktadır. Nitekim gerçekleştirilen saha araştırmasında 555 kişiye anket uygulanmış, bunlardan 399'u değerlendirmeye alınmıştır.

7.1. Demografik Veriler

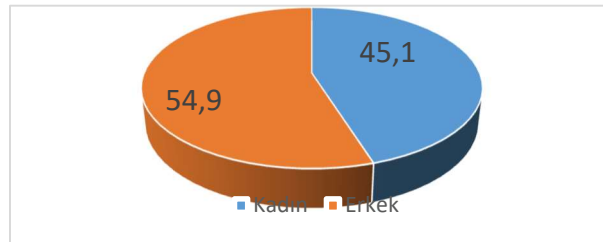
Araştırma kapsamında; katılımcıların yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim ve gelir düzeyi ile vatandaşlık durumu hakkında bilgi elde edilmiştir.

Grafik 1: Yaş Dağılımı

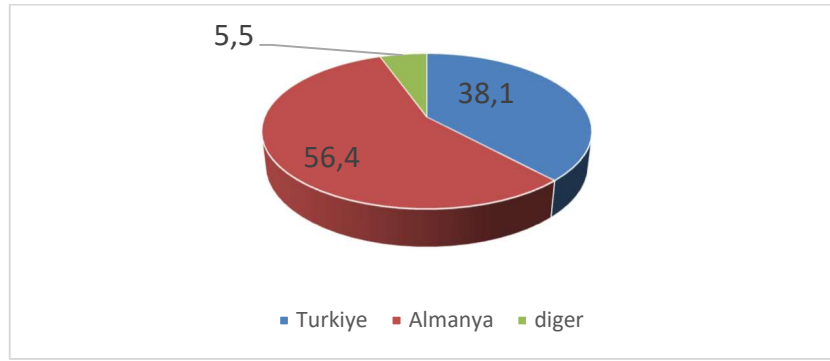
Araştırmaya katılanların; %44,6'sı 18-25 yaş grubunda, %28,8'i 36- 50 yaş grubunda, % 18,8'i 26-35 yaş grubunda, %7,8'i de 51 yaş ve üzeri gruptadır. Avrupa'da yaşayan Türklere yönelik alan araştırmalarında demografik verilerde ilk dikkat edilen husus, kuşak farklılıklarını barındırmasıdır. IGMG'nin demografik yapısını ölçen bu araştırmada da, deneklerin yaş aralığı kuşak farklılıklarını dikkate alarak hazırlanmıştır. Buna göre, 51 yaş ve üzeri yaş grubu; birinci kuşağı, 36-50 yaş grubu; ikinci kuşağı, 26-35 yaş grubu; üçüncü kuşağı, 18-25 ise dördüncü kuşağı temsil etmektedir. Yaş dağılımı ile ilgili ortaya çıkan bu sonuç, Avrupa'nın en örgütlü yapısı olarak nitelenen IGMG'nin dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 2: Cinsiyet Dağılımı

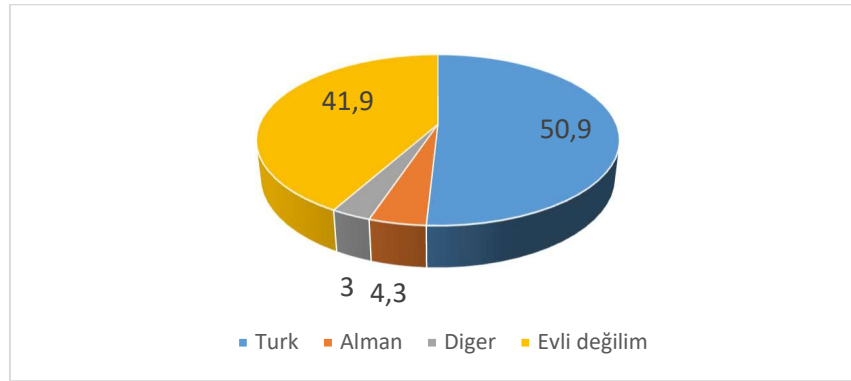
Araştırmaya katılanların % 54,9'u erkek, %45,1'i ise kadındır. Gerek yaş dağılımı gerekse cinsiyet dağılımı açısından bakıldığında alan araştırmasının, IGMG üyeleri ile ilgili belirli bir ortalamayı verebildiği düşünülmektedir. 145 bin üyeye sahip IGMG'nin üye profili erkek ağırlıklı olduğu, kadın üye sayısının 30 bin dolaylarında seyrettiği bilinmektedir. Ancak sahada yapılan gözlemlerde erkeklerin üye oluş nedenleri ile kadınlarınki karşılaştırıldığında kadın üyelerin genelinen aktif üye oldukları, dolayısıyla gerçek ortalamayı alabilmek için eşit oranda bir dağılımın gerekli olduğu kanısına varılmıştır.

Grafik 3:Doğum Yeri

Deneklerin %56,4'ü Almanya'da, % 38,1'i ise Türkiye'de doğmuştur. Başka ülkelerde doğanların sayısı ise % 5,5 dolayındadır. Üçüncü ve dördüncü kuşak yaş aralığında olan deneklerin doğum yerinin Almanya ağırlıklı olması beklenen bir sonuçtur.

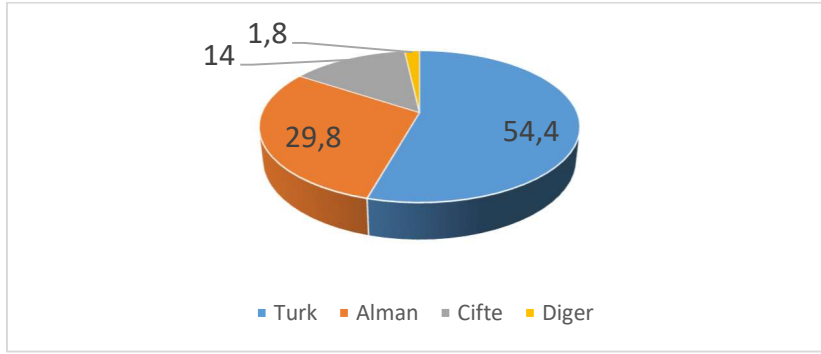
Grafik 4: Medeni Durum ve Eşinin Uyuşu

Almanya'da Türklerin demografik verileri arasında önem arz eden konu başlıklarından birisi de evlenen kişilerin ülke kökenidir. İki toplum arasında evlilik olup olmadığı konusu entegrasyon-uyum tartışmalarında önemli bir parametre olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılan deneklerin yarıya yakınının (% 41,9) evli olmadığı tespit edilmiş olmakla birlikte geriye kalan kısmın neredeyse tamamının (% 50,9) eşinin Türk kökenli olduğu görülmüştür. Deneklerin % 4,3'ü eşinin Alman olduğunu ifade ederken % 3'lük bir kesim ise eşinin diğer uyruklardan olduğunu belirtmiştir. Evli olmayan deneklerin 18-25 yaş arasında yoğunlaşması nedeniyle mümkün olanlarıyla kısa görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Evlilik planları yapıp yapmadıkları, Alman uyruklu bir eş düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Görüşmelerde deneklerin evliliği önemsedikleri ancak din ve kültür uyumsuzluğundan kaynaklı olarak kesinlikle Türk uyruklu olan ancak Almanya'da yetişmiş eş düşündükleri tespit edilmiştir.

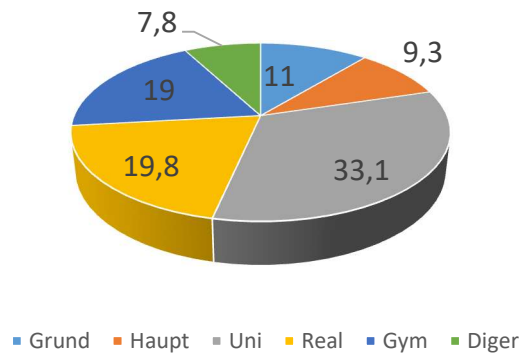
Grafik 5: Vatandaşlık Durumunuz

Araştırma konusu açısından önem teşkil eden verilerden birisi de vatandaşlık oranlarıdır. Bilindiği gibi, Almanya vatandaşlığına geçişte 2000’li yıllarda tedricen düşüş yaşanmıştır. Almanya’nın dışlayıcı tutumu ve Türkiye’nin cazip gelmesi kaynaklı olarak görülen bu yönelim, IGMG üyeleri ve sempatizanlarında da etkisini göstermektedir. Deneklerin % 54,4’ü Türk vatandaşı olduğunu söylerken % 29,8’i ise Alman vatandaşı olduğunu açıklamıştır. Deneklerin % 14’ü çifte vatandaşlığa sahipken % 1,8’i ise başka ülkelerin vatandaşı olduklarını belirtmişlerdir.

Yapılan ikili görüşmelerde, özellikle gençlerin, Alman vatandaşlığına geçiş konusunda oldukça tereddüt yaşadığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli gerekçesi ise Almanya’nın geleceğini kendileri açısından parlak görmemeleri olarak görülebilir. Özelde Almanya’nın genelde ise Avrupa’nın İslam ve Müslümanlar hakkındaki olumsuz tutumlarının tarihsel kökleri olduğuna inanan gençler, bu tutumların gelecekte azalmayacağını hatta artacağını düşünmektedir.

Grafik 6: Eğitim Düzeyi

Ankete katılan deneklerin eğitim düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, deneklerin % 33,1 eğitim düzeyini üniversite olarak açıklarken, % 19,8’i orta düzey ortaokul (realschule), % 19’u lise (gymnasium), % 11’i ilkokul (grundschule), yüzde 9,3’ü temel düzey

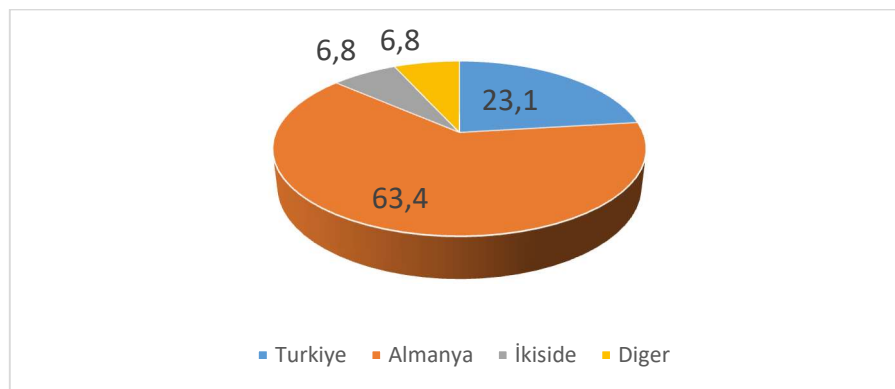
ortaokul (hauptschule) olarak belirtmiştir. Katılımcıların yaş durumuyla eğitim düzeylerinin karşılaştırması demografik yapı hakkında daha detaylı bilgi alınmasını sağlamaktadır.

Tablo 1 :Yaş- Eğitim İlişkisi

		Grund	Haupt	Uni	Real	Gym	Diğer	Toplam
18-25	N	2	12	61	39	45	19	178
	Satır yüzdesi	1,10%	6,70%	34,30%	21,90%	25,30%	10,70%	100,00%
26-35	N	6	5	37	13	10	4	75
	Satır yüzdesi	8,00%	6,70%	49,30%	17,30%	13,30%	5,30%	100,00%
36-50	N	26	16	27	23	16	7	115
	Satır yüzdesi	22,60%	13,90%	23,50%	20,00%	13,90%	6,10%	100,00%
51+	N	10	4	7	4	5	1	31
	Satır yüzdesi	32,30%	12,90%	22,60%	12,90%	16,10%	3,20%	100,00%
Toplam	N	44	37	132	79	76	31	399
	Genel Yüzde	11,00%	9,30%	33,10%	19,80%	19,00%	7,80%	100,00%

Ki kare bağımsızlık testi sonuçlarına göre, katılımcıların yaşının eğitim durumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır. 18-25 yaş aralığında eğitim düzeyinin yüksek olduğu net olarak görülebilmektedir. Genç bir yapılanmaya sahip olan IGMG açısından bu veriler doğrulanabilir niteliktedir. Faaliyet önceliğini “eğitim” olarak belirlediğini vurgulayan IGMG’nin üyeleri ve cemaatini eğitime teşvik ettiği düşünülmektedir. IGMG gençliğinin eğitilmiş olması kalıcılık ve yerleşme hedefiyle örtüşürken Alman devleti açısından da uyum göstergesi sayılabilecektir.

Grafik 7:Eğitim Aldığınız Ülke

Katılımcıların %63,4’ü Almanya’da öğrenim görürken, % 23,1’i de Türkiye’de eğitim almıştır. % 6,8’i eğitiminin bir kısmını Almanya’da diğer kısmını Türkiye’de aldığını belirtirken % 6,8’i ise başka ülkelerde eğitim aldıklarını ifade etmiştir. Erder’e (2006: 98) göre, nitelikli işlere göçmen çocuklarının girme ihtimallerinin az olmasından ötürü, göçmenlerin yeni

kuşakları zorunlu eğitimden sonra eğitimlerini sürdürme eğilimi göstermektedir. Erder'in bu tespiti, IGMG'liler arasında eğitime verilen önemin gerekçesini de açıklamaktadır. Ancak bu eğilimin salt iş bulma ya da daha iyi şartlarda yaşam kaygısıyla değil aynı zamanda psikolojik etmenlerle de ilgisi olduğu düşünülmektedir. Zira yeni nesil gençler arasında Gymnasium'a (lise) gitmenin, abitur yapmanın (lise bitirme sınavı) veya yükseköğrenime geçmenin yaşanan çevrede kendini kanıtama aracı olarak görüldüğü gözlemlenmiştir. Çocukları bu düzeyde olan aileler de benzeri bir dürtüyle bunu bir övünç nedeni olarak görmektedir. Bu durum IGMG üyelerinin eğitim düzeyinin yükselmesini sağlarken diğer yandan da nitelikli iş kollarında görevlere yükselmenin önünü açmaktadır.

Demografik verilere ek olarak, Avrupa Milli Görüş'ün uyum süreçlerine etki düzeyi konusu çeşitli alt başlıklarla ele alınarak irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Avrupa Milli Görüş'ün Alman devletiyle ve Alman halkıyla ilişkilere etkisi ele alınırken, bunun Almanya'nın demokratik yaşamına etkisi de çeşitli parametrelerle değerlendirilmiştir.

7.2. Alman Devletiyle İlişkilere Etkisi

Almanya'daki göçmen Türk toplumu ile ilgili süregelen tartışmalardan en önemlisi entegrasyon sorunudur. Göçün üzerinden yarım asrı aşkın süre geçmesine karşın bu konunun halen gündeme geliyor olması, Andrew Greeley'in "Kültürel Entegrasyon" modeline aykırı bir durum arz etmektedir. Entegrasyonu kaçınılmaz olarak gören Greeley entegrasyon sürecinin; *kültürel şok, organize olma ve kimlik bilincinin gelişimi, seçkinlerin asimilasyonu, militanlık, kendinden nefret ve anti-militanlık ve uyumun başlaması* şeklinde birbirini takip eden altı ayrı aşamadan oluştuğunu dile getirmekteydi. Süreç irdelendiğinde, Almanya'da Türk göçmenlerin son aşamaya kadar geldiğini söylemek mümkün görünmekle birlikte, araştırmalarda Türklerin halen kendilerini evlerindeymiş gibi hissedemedikleri görülmektedir. Tol'a (2012: 305-6) göre bu durum Almanya'nın kurumsal yaklaşımıyla ilgilidir. Dışlayıcı bir tavır takınan Almanya'nın etno-merkezci vatandaşlık politikası Türk göçmenlerin öğretim, yargı ve askeri-emniyet alanları gibi politik ve profesyonel pozisyonlara erişimini engellemektedir. Bu nedenle birçok Türk göçmen Almanlarla aynı vatandaşlık haklarına sahip olmadıklarından, entegrasyona ilgi göstermeyip Türkiye'deki siyasal mücadelelerle daha çok meşgul olmaktadır.

Türk toplumunun Alman devletiyle böylesi bir ilişki yapısına sahip olması Avrupa Milli Görüş açısından belirleyici faktörlerdendir. Zira üyelerinin neredeyse tamamına yakını Türklerden oluşan Avrupa Milli Görüş'ün Alman devletiyle ilişkisi bu durumdan ziyadesiyle etkilenmektedir. Kendileri de Alman devletinin dışlayıcı tutumundan etkilenen Avrupa Milli Görüş yetkililerinin üyelerini uyum sürecinde nasıl yönlendirdiği bu anlamda önem arz

etmektedir. Alan araştırmasına katılan kişilerin siyasal ilgi ve tutumları arasında kendilerini tanımlama oranlarına bakıldığında, Almanya’da Almanlarla birlikte ancak Türk kimliğini muhafaza ederek yaşama eğiliminde oldukları görülmektedir. Yaş dağılımıyla karşılaştırıldığında bu konuda birinci kuşak ile dördüncü kuşak arasında belirgin fark olmadığı görülmektedir. Normalde Greeley’in (1971) belirttiği şekliyle altıncı aşamanın (uyumun başlaması) çoktan yaşanmış olması gerekirken, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, anlamlı bir ilişki söz konusu olmamaktadır. Bu konuda kadın ve erkek katılımcılar arasında da bir fark olmadığı bilinmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaşının Kendilerini Tanımlama Şekline Etkisi

		Türk	ÖnceTürkSonraAlman	Alman	ÖnceAlmanSonraTürk	Diğer	Toplam
18-25	N	74	72	4	21	7	178
	Satiryüzdesi	41,60%	40,40%	2,20%	11,80%	3,90%	100,00%
26-35	N	30	35	0	5	5	75
	Satiryüzdesi	40,00%	46,70%	0,00%	6,70%	6,70%	100,00%
36-50	N	57	47	1	9	1	115
	Satiryüzdesi	49,60%	40,90%	0,90%	7,80%	0,90%	100,00%
51+	N	20	10	0	1	0	31
	Satiryüzdesi	64,50%	32,30%	0,00%	3,20%	0,00%	100,00%
Toplam	N	181	164	5	36	13	399
	GenelYüzde	45,40%	41,10%	1,30%	9,00%	3,30%	100,00%

Üyelerinin ortaya konan bu genel durumu karşısında Avrupa Milli Görüş’ün etki düzeyi çeşitli anket sorularıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda önemli bir veri sayılabileceği kabulüyle katılımcılara Almanya’da karşılaştıkları herhangi bir sorunda ilk nereye başvuracakları sorusu yöneltilmiştir. Daha önce rakamsal verileri ortaya konan bu soruya katılımcıların “IGMG” ve “Alman makamları” yanıtlarını birbirine yakın oranda belirttiği görülmüştür. Bu noktada, elde edilen bu verinin çeşitli demografik verilerle karşılaştırılması veriyi daha da anlaşılır kılmaktır.

Tablo 3: Kendini Tanımlama Şekli ile Bir Sorunla Karşılaştıklarında Müracaat Edecekleri Mercii Seçimi İlişkisi

		Elçilik Konsolosl sl	Alman Makaml arı	IGM G	Diğer Türk	Cevap yok	Topla m
Türk	N	31	56	68	2	24	181
	Satır Yüzdesi	17,10%	30,90%	37,60 %	1,10%	13,30%	100,00 %
Önce Türk Sonra Alman	N	24	57	62	3	18	164
	Satır Yüzdesi	14,60%	34,80%	37,80 %	1,80%	11,00%	100,00 %
Alman	N	0	2	2	1	0	5
	Satır Yüzdesi	0,00%	40,00%	40,00 %	20,00%	0,00%	100,00 %
Önce Alman Sonra Türk	N	1	18	11	0	6	36
	Satır Yüzdesi	2,80%	50,00%	30,60 %	0,00%	16,70%	100,00 %
Diğer	N	0	4	5	2	2	13
	Satır Yüzdesi	0,00%	30,80%	38,50 %	15,40%	15,40%	100,00 %
Toplam	N	56	137	148	8	50	399
	Genel Yüzde	14,00%	34,30%	37,10 %	2,00%	12,50%	100,00 %

Tablodan da anlaşıldığı gibi, gerek kendini yalnızca Türk ya da Alman gerekse birisi öncelikli olmak koşuluyla hem Alman hem Türk olarak tanımlayan katılımcıların ilk başvuru mercii konusunda ortak tavrı, IGMG ve Alman makamları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Milli Görüş'ü tercih eden katılımcılarla anket sonrasında yapılan kısa sohbetlerde Alman ya da Türk makamları yerine Avrupa Milli Görüş'e başvuru sebebi sorulduğunda kendilerini doğru yere yönlendireceğine inanmalarını gerekçe olarak aktarmışlardır. Bu durum aynı zamanda Avrupa Milli Görüş'e duyulan aidiyeti başka bir açıdan göstermektedir. Öte yandan katılımcılar kendilerini Alman makamlarıyla iletişime geçme konusunda yönlendireceğine de inanmaktadır. Ancak buna rağmen kendileri başvurmak yerine IGMG aracılığıyla hareket etme eğilimi göstermektedirler. Zira Alman makamlarına karşı güven sorunu yaşamakta, burada da başka bir ayrımcılığa uğramaktan çekinmektedirler. Yükleyen'e (2014: 117) göre bu karşılıklı güvensizlik ilişkilerin seyrini de belirlemektedir. Hollanda'nın çokkültürlü devlet politikasının Hollanda Milli Görüş'ün uyum sürecini hızlandırmasını örnek veren Yükleyen, karşılıklı güvensizlikte Alman devletinin dışlayıcı tavrının belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Zira her ne kadar entegrasyonu sağlayan tek etmen değilse de ev sahibi devletin politikaları entegrasyon sürecinin sınırlarını belirlemektedir.

Alman makamlarıyla olan ilişkiler bağlamında Avrupa Milli Görüş'ün kalıcılığın bir işareti olarak özellikle vatandaşlığa geçiş ve siyasal katılım yönünde ısrarlı bir politika yürüttüğü bilinmektedir. Avrupa Milli Görüş'ün bu tutumuna üyelerinin verdiği tepki, anket uygulamasında ölçek soruları üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: Yaş Dağılımı ile Almanya'ya Entegre Olunmasına IGMG'nin Etkisi İlişkisi

		Kesinlikle Katılmıyor	Katılmıyor	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
18-25	N	21	4	15	33	105	178
	Satır Yüzdesi	11,80%	2,20%	8,40%	18,50%	59,00%	100,00%
26-35	N	11	0	3	12	49	75
	Satır Yüzdesi	14,70%	0,00%	4,00%	16,00%	65,30%	100,00%
36-50	N	8	3	3	24	77	115
	Satır Yüzdesi	7,00%	2,60%	2,60%	20,90%	67,00%	100,00%
51+	N	1	0	1	6	23	31
	Satır Yüzdesi	3,20%	0,00%	3,20%	19,40%	74,20%	100,00%
Toplam	N	41	7	22	75	254	399
	Satır Yüzdesi	10,30%	1,80%	5,50%	18,80%	63,70%	100,00%

Katılımcılara ölçek kısmında, Almanya'ya entegre olmaları konusunda Avrupa Milli Görüş'ün önemli bir işleve sahip olduğu yönünde yargı cümlesi ifade edilmiştir. Katılımcıların bu ifadeye verdikleri tepki kayıt altına alınırken, ortaya çıkan sonuç kuşak farklılıklarını görmek adına yaş grupları açısından karşılaştırılmaya tabi tutulmuştur. Elde edilen veri, yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, kuşaklar arasında belirli düzeyde bir fark olmaksızın neredeyse yakın sonuçlarla Avrupa Milli Görüş'ün entegrasyon konusunda işlevi olduğunu ortaya koymuştur.

IGMG'nin dini cemaat refleksi etkisiyle Avrupa'da İslami eğitim sağlama, Müslümanlar ile Alman devleti arasında temsil organı oluşturmada aktif bir politika yürüttüğünü belirten Yükleyen (2014: 107), bu durumun devlet politikalarına en sağduyulu yaklaşan teşkilat olarak Milli Görüş'ün öne çıkmasını sağladığını düşünmektedir. Alan araştırmasında elde edilen bazı veriler de, üyelerin bu konuda benzeri şekilde düşündüğünü göstermektedir.

7.3. Alman Halkıyla İlişkilere Etkisi

Avrupa Milli Görüş'ün dış çevreye dönük etkinlikleri arasında "Açık Cami Günü", "Komşularla İftar" ve "Buyurun Ben Müslümanım" gibi etkinlikler bulunmaktadır (www.igmg.org). Bu etkinlikler aracılığıyla Almanlarla bir araya gelmeye çalışan Avrupa Milli Görüş bir arada yaşam düşüncesini canlı tutmaya çalışmaktadır. Ancak uyum konusu tek taraflı olmadığından bu çabalara karşı Almanların nasıl bir tutum geliştirdikleri de önem arz etmektedir. Yapılan birçok araştırma, Alman halkının Müslümanları tehdit olarak gördüğü, Müslümanların Avrupa'ya uyum sağlayacaklarına dair bir inanç taşımadığı sonucunu vermektedir. Bertelsmann Vakfı'nın 2015 Din Mönitörü raporuna göre, Almanların % 61'i İslam'ın Batı dünyasına uygun bir din olmadığını düşünürken, % 57'si ise Müslümanları bir tehdit olarak görmektedir. Yaş ve ikamet yeri karşılaştırmalarının da yer verildiği araştırmada, 54 yaş üzerinde olan ve nüfus bakımından daha az Müslümanın yaşadığı yerlerde ikamet eden Almanların İslam'ı tehdit olarak gördüğüne dikkat çekilmektedir. Örneğin Almanya'daki Müslümanların en yoğun yaşadığı yerlerden olan Kuzey Ren Westfalya'da katılımcıların % 46'sı kendisini tehdit altında hissettiğini söylerken, Thüringen ve Saksonya eyaletlerinde ise bu oran % 70'i aşmaktadır (www.bertelsmann-stiftung.de).

Almanların Türklerin de içinde bulunduğu Müslüman nüfus hakkındaki bu genel algısı, kendilerine dönük algıyı da etkilemektedir. Alan araştırmasında çeşitli ortamlarda görüşülen birçok Türk'ün Almanlara karşı sitemkar ve kızgın oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin Köln'de görüşülen bir genç, Ford fabrikasında yönetici asistanı olarak işe başvurduğunu ancak başarılı olmasına ve şartları taşımasına karşın işe alınmadığını ifade etmiştir. Bu gence göre bu tür idari kadrolara Türkler başvurursa da alınmamakta, çünkü Alman olmayanların yönetici olması istenmemektedir. Alman toplumu ile Türk toplumu arasında var olan bu genel algılara karşın Türk toplumunun Almanya'da yaşama devam konusunda kararlı olduğu görülmektedir. Yukarıda değinilen 2015 Din Mönitörü raporunun ortaya koyduğu bir diğer sonuç bunu doğrular niteliktedir. Rapora göre, araştırmaya katılanların % 90'ı boş zamanlarında Müslüman olmayan Almanlarla iletişime geçtiğini ve bunu normal gördüğünü belirtirken, demokratik sistemle herhangi bir sorunu olmadığını da ifade etmiştir. Bu nedenle raporun sonuç cümlesi, Almanya'da yaşayan Müslümanların devlet ve toplum ile yakın bağları olduğu yönündedir (www.bertelsmann-stiftung.de).

Anket uygulaması sırasında katılımcıların Alman halkıyla iletişimi konusunda Avrupa Milli Görüş'ün yönlendirmelerinden ne düzeyde etkilendiği ölçek sorularıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Alman Komşularla İletişim Kurma Durumuna IGMG'nin Etkisi

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	17	4,3
Katılmıyorum	28	7
Kararsızım	77	19,3
Katılıyorum	145	36,3
Kesinlikle Katılıyorum	132	33,1
Toplam	399	100

Bu kapsamda katılımcılara, Alman komşularıyla iletişim kurmaları konusunda Avrupa Milli Görüş'ün teşvik edici etkisi olduğu yönünde yargı cümlesi sunulmuştur. Bu yargıya katılıp katılmadıkları sorulan katılımcıların önemli kısmı IGMG'nin teşvik edici tutumunu doğrulamıştır.

Benzer şekilde, katılımcılara bir başka ölçek sorusu olarak, IGMG üyesi olmalarının Almanlar hakkındaki düşüncelerine olumlu etkide bulunduğu yönünde bir yargı bildirilmiştir. Vatandaşlık durumuyla karşılaştırılmalı bir şekilde aşağıda sunulan sonuca göre, katılımcıların toplamda % 70'i olumlu sayılabilecek yönde fikir belirtmiştir.

Tablo 6: Vatandaşlık Durumu – IGMG Üyesi Olmanın Almanlar Hakkındaki Düşünceye Olumlu Etkisi

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Toplam
Türk	N	20	18	25	94	60	217
	SatırYüzdesi	9,20%	8,30%	11,50%	43,30%	27,60%	100,00%
Alman	N	7	14	15	47	36	119
	SatırYüzdesi	5,90%	11,80%	12,60%	39,50%	30,30%	100,00%
Çifte	N	4	7	6	20	19	56
	SatırYüzdesi	7,10%	12,50%	10,70%	35,70%	33,90%	100,00%
Diğer	N	0	1	1	4	1	7
	SatırYüzdesi	0,00%	14,30%	14,30%	57,10%	14,30%	100,00%
Toplam	N	31	40	47	165	116	399
	SatırYüzdesi	7,80%	10,00%	11,80%	41,40%	29,10%	100,00%

Katılımcılar arasında vatandaşlık durumunun belirgin bir fark oluşturmadığı görülmekle birlikte Türk vatandaşlarının Avrupa Milli Görüş'ün etkisini görece daha fazla vurguladığı

dikkat çekmektedir. Gözlenen bu durum, Avrupa Milli Görüş'ün uyum sürecine yönelik katkısına ve Alman toplumu ile Türk toplumu arasında adeta arabulucu rolü oynamasına işaret etmektedir.

7.4. Almanya'nın Demokratik Yaşamına Etkisi

Mevcut uluslararası sistemin sadece devletlerin oluşturduğu bir yapı olmaktan çıkıp, devlet dışı aktörlerin de önem kazandığı bir sisteme dönüştüğüne dikkat çeken Baharçiçek'e (2008: 297-308) göre hükümet dışı örgütler nitelikleri gereği demokratiktirler. Halkın katılımının en üst düzeyde sağlanması ve halka çok yakın bulunmalarından dolayı bu örgütler aynı zamanda demokrasinin gelişmesine katkı sunmaktadırlar. Özellikle fakiri, zayıf, marjinal kalanı güçlendirmeyi hedeflemektedirler. Demokrasi anlayışının gelişmesinin bireylerin ve toplulukların kendi kaderlerine daha fazla sahip çıkmasını sağlayacağını varsayan hükümet dışı örgütler, nitelikleri gereği sivil toplumu güçlendirmekte, sivil toplumun güçlenmesi ise ülkede demokratikleşmeye katkı sunmaktadır.

Avrupa Milli Görüş'ün Almanya'nın demokratik yaşamına etkisi bağlamında üç etmenin var olduğu varsayılmaktadır. Bunlardan birincisi; Avrupa Milli Görüş'ün şiddetten uzak politika yürütebilme ve üyelerini bu yönde mobilize edebilme kabiliyetidir. İkincisi; paralel toplum oluşturulması yerine bir arada yaşam vurgusuyla faaliyetlerini genele yayma çabası, üçüncüsü ise siyasal katılım konusunu gündemde tutarak üyelerini yerel gündeme yönlendirme politikasıdır.

7.4.1.Şiddetten Uzak Politika Takibi

Alman akademisyenler arasında uyum tartışmalarına farklı yaklaşım sergileyen isimlerden birisi olan Klaus Bade(2013) Almanya'da entegrasyon sorununun merkezinde, göçmen nüfusun okul eğitiminde, çıraklık öğreniminde ve mesleki nitelik kazanımında ayrımcılık yaşamasının var olduğunu dile getirmektedir. Bu ayrımcılık, çoklukla göçmenlerin hak etmedikleri, ama ek sorunlar doğurarak yaşam boyu süren ayrımcılığın zeminini oluşturmaktadır. Göçmenlerin okul eğitimi ve mesleki eğitimi açısından maruz kaldıkları bu ayrımcılık, saldırgan bir öfkeye yol açmaktadır. Bu öfkeler, toplumsal açıdan kaybedenlerin artışıyla yükselmekte ve bu artış da, göçmen kökenli nüfusun artmasıyla birlikte büyümektedir.

Bade'nin dile getirdiği bu ruhsal gerçeklik, IGMG üyeleri açısından da kolaylıkla gözlemlenebilir bir nitelik arz etmektedir. İçinde bulunduğu toplumda yaşadığı ayrımcılık, kişileri rahatsız etmekte ve öfkeye yönlendirebilmektedir. Ancak görüşülen IGMG üyelerinin

hemen hemen hepsinin ortak kanaatinin, tüm bu yaşananlara karşın kırılganlıkların saldırganlığa çevrilmemesi yönünde olduğu gözlemlenmiştir.

İzlenen metot bakımından değerlendirildiğinde, IGMG'nin öne çıkan en önemli özelliğinin, şiddet içermeyen bir niteliğe sahip olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir. Alman makamlarının dışlayıcı tutumu ve Alman toplumunda var olan ırkçı yaklaşımlara karşın, IGMG'nin üyelerini şiddete yöneltmediği bilinmektedir. Nitekim bu durum Alman makamlarınca da dile getirilmektedir. Örneğin 2005 yılında Hamburg'ta İç İstihbarat Dairesi'nin "Hamburg'ta Türkler ve Almanlar: Birlikte Demokrasi İçin!" başlığıyla yayımladığı bilgilendirme broşüründe IGMG hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

"Milli Görüş, şu anda Alman toplum düzenine saygı göstermekte ve kanunlara uyum sağlamaktadır. Milli Görüş militan değildir. Taraftarları terörü desteklemiyorlardır. Kendileri düşüncelerini şiddet kullanarak değil, bilakis yasal yollarla gerçekleştirmek istediklerini söylemektedirler. Buna rağmen bir çok sebepten ötürü "Verfassungsschutz (iç istihbarat)" onları izlemektedir" (www.verfassungsschutz.hamburg.de).

2014 yılında yayımlanan BfV raporunda da benzer şekilde IGMG üyelerinin aşırılık yanlısı olmadığı dile getirilmektedir. Ne var ki, kuruluşundan bu yana herhangi bir aşırılık ya da şiddet belirtisi göstermemesine karşın IGMG, her an şiddete meydebileceği gerekçesiyle yakın zamana kadar Almanya için tehdit unsuru olarak kabul edilmiştir.

Alan araştırması süresince, IGMG üyelerinin aşırılık konusunda ne düşündükleri, son dönemde artan çeşitli radikal örgütlere katılım konusuna nasıl baktıkları gibi hususları gözleme imkanı bulunmuştur. Resmi kayıtlara göre, hiçbir IGMG üyesinin radikal örgütlere yöneldiği ile ilgili bir veri bulunmamaktadır. IGMG yetkililerinin açıklamalarına bakıldığında da şiddetle aralarına net bir mesafe koydukları görülmektedir. Örneğin IGMG Genel Başkanı Kemal Ergün'ün bir konuşması şu şekildedir (Ergün, 2015):

"Güya İslam adına devlet kurmuş ve İslam adına insan öldürüyor. Demir kafeslerin içine insanları koyuyor ve canlı canlı yakıyor. Allahü Ekber diyerek İslam'ın uygulayıcısı iddiasıyla bu uygulamaları yapıyor. Boğazlıyan adam öyle bir İngilizce konuşuyor ki, eski İngiltere başbakanı Tony Blair'den daha güzel. Ama yüzü gözüküyor. Allahü Ekber diyerek insan boğazlıyor. 30 yıldır yana yana oturduğumuz komşumuzu bir defa bile ziyaret etmemişsek, bu görüntülerden etkilenen komşuna kendini dinini tanıtmamışsak, caminde duyduğu her Allahü Ekber'de beni de boğazlayacaklar" diye düşünür. Bu toplumun merkezinde olacağız. Hz. Muhammed sadece Türklerin, Kürtlerin veya Arapların peygamberi değil, Hz. Muhammed insanlığın ortak mirasıdır. Almanların da, İspanyolların da ve İtalyanların da peygamberidir. Hz. Muhammed bütün insanlığın peygamberidir."

IGMG'nin bu bilinen tutumuna karşın, görüşülen kişilere çevrelerinde tanıdıkları IGMG'li kişiler arasında radikal eğilim taşıyan veya bu tür oluşumlara katılım gösteren birilerini tanıyıp tanımadıkları sorulmuştur. Sorumuza böyle birileriyle hiç karşılaşmadıkları ve bilmedikleri şeklinde yanıt veren katılımcılar, IGMG teşkilatlarında yetişen hiç kimsenin bu tür radikal örgütlere yönelemeyeceğini düşünmektedir. Katılımcılardan birisi bu durumu “ (...) *Avrupa'nın en büyük İslami teşkilatı olduğumuz için, camilerimize de her kesimden insan gelir elbette. Bunların hepsinin düşüncelerine hakim olmak mümkün olmayabilir. Ancak bizim duruşumuz gayet açık ve bizi tanıyan herkes bilir ki, Milli Görüş şiddeti hiçbir zaman kabul etmez*” sözleriyle ifade etmektedir.

İslam'ın insan canını kutsal kabul ettiğini dile getiren katılımcılar bu nedenle de mecbur kalmadıkça hiçbir şekilde kimsenin canına kıyılamayacağını savunmaktadır. Kendilerine İslam'da var olan ve önemsenen cihat ibadetinin oluşturduğu algıları hatırlatıldığında ise, cihadın medyada bilerek yanlış aktarıldığını, cihadın salt savaş anlamı taşımadığını dile getirmektedir. Hatta bir IGMG üyesi “*aslında bu gerçeği Almanlar da, Avrupalılar da biliyor. Ancak hazır bir suçlu bulunmuşken, yani kolayca kaçmak varken kimse gerçek sebepleri ve sonuçları konuşmak istemiyor. Yoksa biz on yıllardır buralarda yaşıyoruz, İslam adına kime ne gibi bir zararımız dokunmuş ki, bizden korksunlar*” diyerek tepkisini ortaya koymaktadır.

Radikal oluşumların en çok IGMG'ye zararı olduğunu düşünen bir başka IGMG üyesi ise, IGMG'nin yaptığı iyi niyetli girişimlerin hak ettiği karşılığı bulamamasından yakınmaktadır. Devamlı olarak potansiyel şüpheli yaklaşımına maruz kaldıklarını söyleyen IGMG üyesi, Alman arkadaşlarının bile zaman zaman kendilerine “*siz gerçekten bizim yanımızda başka, kendi aranızda başka mı konuşuyorsunuz*” diyerek şaşkınlıklarını aktardıklarını belirtmektedir.

IGMG üyeleri arasında, Müslümanlara ve İslam'a karşı önyargılı davranan Avrupa ülkelerinin meselede payı olduğunu düşünenlere sıklıkla rastlanmaktadır. IGMG üyeleri, Milli Görüş gibi şiddetten uzak bir yapıya şüpheyle yaklaşılırken radikal örgütlerin denetimsiz bırakılmasını eleştirmektedir. Marjinal yaşamlara sahip, kendisini dışlanmış hisseden ve İslam'ı gerçek anlamda bilmeyen kişilerin şiddete temayül gösterdiğini belirten bir katılımcı, IGMG üyelerinin kadın ve gençlik birimleriyle birlikte sosyal yönü olan toplumsal bir hareket olduğuna dikkat çekerek aslında Avrupa toplumlarının kendilerine destek vermesi gerektiğini belirtmektedir.

Araştırma sırasında bazı katılımcılara Alman devletinin dışlayıcı politika yürütmesinin kendilerini şiddete yönlendirme ihtimali sorulmuştur. Buna gerekçe olarak da, diyalog ümidinin

bitmesi gösterilmiştir. Ancak katılımcılar bu görüşün yanlış olduğunu ve buna katılamayacaklarını ifade etmişlerdir. Zaman zaman ırkçı ve aşırı sağcı söylemlerden etkilendiklerini söyleyen bir Avrupa Milli Görüş üyesi “... tüm bunlara rağmen şiddeti bir araç olarak göremeyiz, biz yasal yollarla bir arada yaşam için mücadele edeceğiz. Mesela 11 Eylül’den sonra çok üstümüze geldiler, bizi adeta terör örgütü gibi gösterdiler. Ama biz hiç yılmadık, bildiğimiz doğruları söylemeye devam ettik. Çok zor bir süreçti belki ama sonuçta bugün sıkıntıların çoğunu atlattık. Çünkü bizim samimiyetimizi gördüler. Yine de tüm sorunlar bitti diyemiyoruz, tam tersine daha çok gideceğimiz yol var.” demektedir.

7.4.2. Birlikte Yaşam Kurgusu

Almanya’da genel olarak Müslümanların özelde ise Türk toplumunun 2000’li yıllarda sıklıkla karşılaştığı kavramlardan birisi de “paralel toplum” kavramıdır. Paralel toplum tartışmalarının odağında yer alan Avrupa Milli Görüş, Alman makamları tarafından (BfV raporları) entegrasyona engel olduğu gerekçesiyle paralel bir toplumun oluşmasına sebep olmakla suçlanmaktadır. Avrupa Milli Görüş ise suçlamaları kabul etmemekte ve tam aksine toplumsal uyuma katkı sunduğunu dile getirmektedir. Daha önceki bölümlerde değinilen sosyal içerikli etkinliklerini buna örnek gösteren Avrupa Milli Görüş’ün üyeleriyle yapılan görüşmelerde, onların da aynı düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Almanya’da yaşam ile ilgili bir sorunları olmadığını belirten katılımcılar, diğer tüm sosyal grupların olduğu gibi kendilerinin de bir çevreleri olduğunu, bu çevreyi paralel bir toplum oluşturma gibi algılamının zorlamacı bir bakış olduğunu ifade etmektedir.

Köln’de görüşülen bir IGMG üyesi, en işlek caddelerden birisinde var olan işyerini örnek göstererek, ekonomik anlamda iç içe yaşadıkları bir toplumda, paralel toplum oluşturdukları iddiasını temelsiz bulmaktadır. Görüşme sırasında müşterilerinin çoğunun Alman kökenli olduğu müşahade edilen katılımcı, tartışmaların arka planında İslam’a karşı var olan önyargının yattığını düşünmektedir. Bu fikirlerine IGMG’nin etkisini sordüğümüzde ise, IGMG’nin kalıcılık eksenli politika yürüttüğüne dikkat çekerek, bunun doğal bir sonucu olarak birlikte yaşamı desteklediğini bildiğini belirtmektedir.

İslam hakkındaki önyargıları kırmak adına kamuya açık etkinliklere imza atan IGMG’nin 2015 yılından itibaren başlattığı ve 2017 yılında toplamda yaklaşık 200 bin kişinin iştirak ettiği “Buyurun Ben Müslümanım” etkinliği birlikte yaşam isteğini gösteren bir nitelik arz etmektedir. Bu etkinliğe katılan IGMG üyelerine, etkinlik hakkındaki fikirleri ve aldıkları tepkiler sorulmuştur. Katılımcılar bu etkinliğe ilk kez katıldıklarında beklenmedik tepkiler almaktan korktuklarını söylerken sonrasında ise korkunun yerini heyecan duygusunun aldığını

dile getirmektedir. Etkinlik kapsamında stantlara gelen kişilerin ya da yoldan geçerken kendilerine hediye takdim edilen insanların neredeyse tamamının olumlu tepkilerini aldıklarını söyleyen bir Avrupa Milli Görüş üyesi “*bu etkinlik aynı zamanda bizim de Almanlarla ya da Müslüman olmayanlarla ilgili ön yargılarımız olduğunu gösterdi bana. Bizim kendimizi, dinimizi, değerlerimizi kırmadan dökmeden sabırla ve özgüvenle aktarmamız gerektiğini gördüm*” diyerek duygusunu dile getirmektedir.

7.4.3. Yerel Gündeme Yönlendirme Çabası

Uyum sürecinde Avrupa Milli Görüş’ün Alman makamlarından ve kendi üyelerinden taleplerinden birisi de, siyasal katılım hakkının koşulsuz olarak sağlanması ve en üst düzeyde bundan yararlanılmasıdır. Bunun olabilmesi için; Türk vatandaşları açısından vatandaşlık politikasının gözden geçirilmesi, Alman vatandaşları açısından ise teşvik edici girişimlerin yapılması beklenmektedir.

Görüşmeler sırasında Avrupa Milli Görüş üyesi olup aynı zamanda buldukları eyaletlerin yerel meclislerinde görev alan çeşitli kişilerle karşılaşmıştır. Avrupa Milli Görüş’ün yerel gündeme öncelik vermede görece geç kaldığını düşünen bir katılımcı, yine de son dönemde bu konuda bir farkındalık oluşturma gayretini gözlemlediğini ifade etmiştir. Yabancılar Meclisi gibi belediyeler bünyesinde oluşturulan Kent Konseyleri’nde görev alan kişilerin kendi istekleriyle bu görevlere talip olduğuna dikkat çeken bir üye de, Almanya’nın hakim kültürel söylemleri nedeniyle bu sürecin önemli zorluklar barındırdığını vurgulamıştır. Buna göre, Almanya’nın dışlayıcı tutumu kendisini hissettirdiğinde çevrelerindeki insanlar “*siz de bunlarla beraber siyaset yapıyorsunuz, bunlara inanıyorsunuz öyle mi*” türü söylemlerle sıkıştırırken, herhangi bir yerde bir terör saldırı olduğunda ya da Türkiye ile ilişkilerde bir gerilim olduğunda “*içimizdeki hainler*” türü yakıştırma ve dışlamalara maruz kalınmaktadır. Dolayısıyla her iki durumda da kendinizi ispatlamanız beklenmektedir.

Yerel makamlarda görev alan, siyasal katılım gösteren kişilerin hangi konuları gündeme aldığı hususu, esasında konu hakkında fikir yürütülmesini kolaylaştırmaktadır. Zira yerelde genel olarak yabancı meclislerinde görev aldığı görülen Avrupa Milli Görüş üyeleri, imar-bayındırlık, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi geneli ilgilendiren konularla ilgilenmekten çok üyesi olduğu azınlık toplumun haklarının savunulmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu nedenle siyasal katılım ile elde edilmesi hedeflenen “kendini topluma ait hissetme” duygusu bir kez daha aşındırılmakta ve hatta bu sayede ayrışma noktaları belirginleşmektedir.

Bununla birlikte bu durum, lobi faaliyetlerinin yürütülmesinin de önünü açarken gerek yerel gerekse federal bağlamda önemli bir lobi gücünü ortaya çıkarmaktadır. Ne var ki, genelde Türk toplumunda olduğu gibi Avrupa Milli Görüş üyelerinin bu konularda konumlanmaya isteksiz oluşu lobi gücünün oluşumunu sekteye uğratmaktadır. Örneğin 2016 yılında Alman parlamentosunun sözde Ermeni soykırımının tanınmasına ilişkin yasa tasarısını onaylaması lobi oluşturma konusunda Türk toplumunun pasif niteliğini ortaya koymaktadır. Ekonomik çevre ve demografik büyüklük oranlarıyla Almanya’da bulunan en büyük yabancı nüfus olmasına karşın, Alman parlamentosunun Türk toplumunun kabullenmediği bir tasarımı kabullenebilmesi Türk toplumunun lobi gücüne sahip olamadığını göstermektedir. Dolayısıyla Avrupa Milli Görüş, üyelerini yerel gündeme yönlendirme konusunda bir politika yürütüyor olsa da, bunu ne oranda başardığı konusu ele alındığında, Almanya’nın dışlayıcı tutumu ve üyelerinin isteksiz oluşu gibi nedenlerden ötürü başarısız bir görünüme sahip olduğu görülmektedir.

Uyum süreciyle ilgili Avrupa Milli Görüş’ün etkisinin incelendiği bu araştırmada dile getirilen hususlar genel olarak bu şekilde özetlenebilmektedir. Ancak uyum sürecine ilişkin resmi makamların Avrupa Milli Görüş hakkındaki olumsuz algıları göz önüne alındığında, alan araştırmasında katılımcıların dile getirdiği görüşler ile bir uyumsuzluk olduğu fark edilmektedir. Bu nedenle uyum süreci ile ilgili daha gerçekçi neticeler alınacağı düşüncesiyle farklı analiz teknikleri kullanılmıştır. Dört boyut üzerine temellendirilen araştırmada; kimliğin korunması, siyasi tutum ve Avrupa Milli Görüş’e aidiyet faktörleri bağımsız değişken, uyum sürecine katkı faktörü bağımlı değişken olacak şekilde regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinin varsayımları gereği değişkenlerin normal dağılım gösterme durumu analiz edilmiş, uygun olduğu tespit edilmiştir. Regresyon analizi yapmadan önce bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyinin belirlenmesi amacıyla ilk olarak korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Ancak değişkenler arasında oto korelasyon olarak ifade edilebilecek yüksek bir ilişki söz konusu olmadığından regresyon analizi yapılabilir. Uyum sürecine olan etkinin ölçülmesi hedeflendiği için uyum süreci bağımlı değişken olarak alınmış, diğer boyutlar bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir.

Tablo 7: Uyum Sürecine İlişkin Regresyon Analizi

Değişkenler	B	P
Sabit	1,576	0,000
Siyasi Tutum	0,085	0,023
Kimliğin Korunması	0,285	0,000
IGMG'yeAidiyet	0,066	0,158
R	0,453	
R ²	0,205	

Regresyon analizi sonucuna göre korelasyon katsayısı $R = 0,453$ olarak bulunmuştur. Bağımlı değişkenle bağımsız değişkenlerin tümü arasında orta düzeyde bir ilişki vardır. Sonuçlara göre, Uyum Sürecine Katkı değişkeni için oluşturulan doğrusal regresyon modeli aşağıdaki şekilde oluşturulur.

$$\text{Uyum Sürecine Katkı} = 1.576 + 0,085 (\text{Siyasi Tutum}) + 0,285 (\text{Kimliğin Korunması})$$

Bu analiz neticesinde elde edilen veri, IGMG'nin uyum sürecine etkisinin hissedilir oranda olmadığını işaret etmektedir. Zira IGMG üyelerinin uyum eğilimi istatistiksel olarak oldukça düşük çıkarken diğer boyutların görece yüksek netice verdiği görülmektedir. Sonuç olarak IGMG'nin, genel politikalarında uyuma yönelik faaliyetler yapıyor olmasına karşın uyum sürecine yönelik etkisinin henüz oldukça düşük seviyede bulunduğu söylenebilmektedir.

8. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kamuoyunda Avrupa Milli Görüş olarak bilinen İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG) teşkilatının uyum/entegrasyon sürecine etkisinin konu edildiği bu araştırma, örgütlenmeyi şekillendirmesi açısından göç literatürünün ele alınmasıyla başlatılmaktadır. Zira 1961 yılında Ankara Anlaşması ile başlayan göç hareketliliğinin süreç içerisinde geçirdiği dönüşümler, göç sonrası kurulan örgütlenmeleri, dolayısıyla IGMG'yi de doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle IGMG'nin tarihsel sürecinin göçle birlikte şekillendiği hususu rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Konu ile ilgili çeşitli teorilerin yer verildiği bu çalışmada Thomas Faist'in dile getirdiği "ulusaşırı toplumsal alan" teorisi, IGMG'nin yapısını ve muhtemel etkilerini anlamada kolaylık sağlamaktadır. Teoriye göre, uluslararası göçler hem göç alan hem de göç veren ülkede göç ağlarının kurulmasına zemin hazırlarken, aynı zamanda cemaat türü sivil oluşumların ortaya çıkmasına da imkan sunmaktadır.

Entegrasyon teorileri bağlamında ele alınan Harmut Esser'in sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon ayrımı yaparak, sosyal entegrasyon neticesinde asimilasyon ya da ayrışmanın olacağını iddia ettiği teorisi, IGMG'ye yönelik yapılan bu çalışmada da test edilebilmiştir. Dil, kültür ve kimlik gibi konularda ev sahibi toplumla iletişime geçildiğinde

asimilasyon ve segregasyon (ayrışma) seçeneklerinden birisinin öne çıkacağını savunan Esser'in belirttiği gibi, IGMG üyelerinde de asimilasyondan kaçınma refleksinin olduğu ve bu nedenle kendi etnik kültürüne yönelmenin tercih edildiği görülmüştür. Bir diğer önemli teori ise Andrew Greeley'e ait olan kültürel entegrasyon teorisidir. Altı ayrı aşamada entegrasyonun gerçekleştiğini savunan Greeley, göçmenlerin kendi kültürlerini unutmadan hakim kültürle uyum içerisinde yaşayabileceğini öne sürmektedir. IGMG üyelerinin alan araştırmasında ortaya koyduğu tutumlar da bunu doğrular nitelikte olmuştur.

Nitel ve nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılan araştırmada ilk olarak IGMG üyelerinin demografik yapısı ele alınmıştır. Genç yaş ortalamasıyla dikkat çeken IGMG, oldukça aktif faaliyette bulunan kadın örgütlenmesi sayesinde erkek-kadın üye dağılımında, görece erkek yoğunluğu olsa da, etkinlik bağlamında yakın oranlara sahip bulunmuştur. Orta gelir seviyesine sahip olduğu görülen IGMG üyelerinin genel olarak eğitilmiş oldukları, özellikle genç IGMG üyelerinin üniversite öğrenimine yöneldiği sonuçlara yansıyan bir başka veri olurken, genç bir yapılanmaya sahip olan IGMG açısından bu veriler doğrulanabilir niteliktedir. Faaliyet önceliğini "eğitim" olarak belirlediğini vurgulayan IGMG'nin üyelerini ve cemaatini eğitime teşvik ettiği görülmektedir. IGMG gençliğinin eğitilmiş olması kalıcılık ve yerleşme hedefiyle örtüşürken Almanya'ya uyum konusunda istekli olduğuna işaret olarak da görülebilmektedir. Nitelikli iş alanlarında görev almak isteyen gençlerin eğitimi bunun için bir fırsat olarak gördüğü bilinmektedir.

Entegrasyonu hızlandıran etmenlerden birisi olan evlilik konusunda katılımcıların dini ve kültürel farklılıklar nedeniyle Almanlarla evliliğe sıcak bakmayarak Türk uyruklu kişilerle evlenmeyi tercih ettiği görülmüştür. Ancak geçmişte Türkiye'den getirilen ithal gelin ya da damatlar açısından da benzeri kültürel uyumsuzlukların yaşanmasından ötürü katılımcılar Türkiye'den evlenilmesine ve ailenin Almanya'da yaşamasına sıcak bakmamaktadır. Bunun yerine yakın çevrelerinden, özellikle son dönemde bünye (IGMG) içinden, evlenme tercih edilmektedir. Almanya'da doğup büyümüş kişilerin birbirleriyle daha rahat anlaşabildiği düşünülmektedir.

Entegrasyon konusunda konumlanmayı göstermesi açısından katılımcıların Alman vatandaşlığına geçme konusundaki tutumu gözlemlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun Alman vatandaşlığına geçme konusunda olumlu yaklaşım sergilediği ancak Almanya'da güvenli gelecek kaygısına sahip olduklarından şimdilik Türk vatandaşlığında kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Özellikle son yıllarda Avrupa genelinde olduğu gibi Almanya'da da aşırı sağ, ırkçı ve yabancı düşmanı hareketlerin artış göstermesi, bunun

karşısında resmi makamların tatmin edici mücadelelere yönelmemeleri, göçmenleri endişeye sevk etmektedir. Bazı küçük radikal gruplar üzerinden tüm Müslüman topluluğuna karşı yürütülen İslam düşmanlığı içerikli kampanyalar ise ayrışmayı artırmaktadır. Nitekim Türk vatandaşı ya da çifte vatandaş olan gençlerle yapılan ikili görüşmelerde İslam'a karşı yürütülen bu linç kampanyasının tarihsel köklere sahip olduğunu ve gelecekte daha da artmasından endişe ettikleri gözlemlenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların kendisini tanımlarken de benzeri saiklerle hareket ettiği görülmektedir. Almanya'da yaşamaya devam etmek istediğini, kendisini Almanya'ya ait hissetmek istediğini rahatlıkla ifade edebilen katılımcıların arzusu, Almanya'da Almanlarla birlikte ancak Türk kimliğini muhafaza ederek yaşayabilmektir. Ancak Alman entegrasyon politikası açısından esas sorun olan nokta da, onların bu düşüncede ısrarcı olmalarıdır. Zira göç sürecinden bu yana İslam diniyle birlikte şekillenen Türk kimliği, Türklerin günlük pratiklerinde İslam odaklı bir yaşam sürmesi anlamı taşımakta, bu ise entegrasyon sürecinde hedeflenen Almanlaşmayı engellemektedir.

Anket uygulamasında verilen cevaplarda IGMG üyelerinin Almanya'da yaşam konusunda tereddütleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. IGMG'nin teşvik edici politikalarını iyi niyetli girişimler olarak niteleyen üyeler, buna karşın güven sorunu yaşadıklarını dile getirmektedir. Yapılan ikili görüşmeler ve gözlemlerde sıklıkla bu düşünceleri yineleyen IGMG'lilerin endişelerinin odak noktasında, Almanya'da var olan yabancı düşmanlığının artışa geçmesi ve literatürde de Almanya ile özdeşleşen dışlayıcı tavırların devam etmesi yer almaktadır. Dolayısıyla bir taraftan güçlü ilişkiler ağı ile IGMG'ye aidiyet hisseden üyeler, diğer yandan IGMG'nin yerleşmeci politikasına karşın Alman devletinin ve toplumunun yaklaşımlarından ötürü uyum sürecine endişeyle yaklaşmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2007). Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara, Kökler ve Yollar-*Türkiye'de Göç süreçleri*, der. Ayhan Kaya, Bahar Şahin, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*. 3.Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y.(2011). *Almanya'daki Türk Kuruluşları - Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Amelina, A. Thomas, F. (2008). Turkish Migrant Associations in Germany: Between Integration Pressure and Transnational Linkages. *Revue Européenne des Migrations Internationales [Online]*, 24(2). URL : [http:// remi.revues.org/4542](http://remi.revues.org/4542).
- Amiriaux, V. (2003). Turkish Political Islam in Europe: Story of an Opportunistic Intimacy. *Muslim Networks and Transnational Communities in and Across Europe*, der. Stefano Allievi, Jorgen Nielsen, Brill Leiden: Boston.
- Bade, K. (2013). Uyum Yerine Toplum Politikası, DW Türkçe, 20.03.2013, <http://www.dw.com/tr>, Erişim Tarihi: 15.05.2017.
- Baharçipek, A. (2008). Hükümet Dışı Örgütler (NGO's) ve Demokratikleşme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 297-308.
- Bijak, J. (2006). Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods, *CEFRM Working Paper*, 4/2006.
- Brubaker, R. (2009). *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhunu*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Castles, S., Mark, J. M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. B. U. Bal, İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, L. (2012). Ellinci yılında Göç Türklerin Türkiye ve Almanya Açısından Önemi. *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 147-164.
- Çiçekli, B. (2011). Siyaset ve Göç. Almanya ve Göç - 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu 1-2 Kasım 2011, Berlin-Almanya.
- Damar, H. (2013). *Efendilikten Köleliğe – Avrupa'da Milli Görüş Hareketi I*. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Ekinci, A. Ç. (2008). *Kente Göç Yoluyla Gelenlerin Kente İntibakında Yerel Siyasetin Rolü*. Ankara: Gazi Üniv. SBE Kamu Yönetimi ABD, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergün, K. (2015). Milli Görüş'ün Münih'teki Kutlu Doğum Etkinliğinde İşid'e Tepki Gösterildi, www.haberbayern.de, 20 Nisan 2015, Erişim Tarihi: 15.04.2017.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. çev. Azat Zana Gündoğan, Can Nacar, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Göksu, T.(2000). *İşçilikten Vatandaşlığa: Almanya'daki Türkler*. Ankara: Özen Yayıncılık.
- Greeley, A. M. (1971). *Why Can't They be Like Us?: America's White Ethnic Groups*. Newyork: E.P. Dutton.
- Haksever, A. (2014). *Federal Almanya'da Göç ve Entegrasyon Politikaları, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Hasırcı, O. N. (2008). *Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- IGMG (2016), Tanıtım Katalogu.
- Karagöz, R. (2007). *Almanya Yeni Yurt: Son Göçün Anatomisi*. İstanbul: Fide Yayınları.
- Keeley, B. (2009). *International Migration -The Human Face of Globalisation*. OECD Publishing.

- Kırmızı, B.(2016). Göçmen Türklerin Almanya’da Yaşadığı Sorunların Dünü ve Bugünü, *Littera Turca - Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (3), 145-156.
- Kızılocak, G. (2007). Almanya’daki Türkler ve Türkiye’deki Almanlar- Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları. *Göç ve Entegrasyon Almanya ve Türkiye’de Azınlık Çoğunluk İlişkileri* içinde, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung.
- Kymlicka W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Laurence, J. (2007). *Muslim Integration: Challenging Conventional Wisdom In Europe And The United States* içinde, Steffen Angenendt, Paul M. Barrett, Jonathan Laurence, Ceri Peach, Julianne Smith, And Tim Winter. Center For Strategic And International Studies (CSIS).
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography, Population Association of America*, 3 (1), 47-57.
- Manning, P. (2005). *Migration in World History*. Newyork: Routledge.
- Martikaine, T. (2010). Din Göçmenler ve Enregrasyon, çev. Nebile Özmen. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2010/1), 263-276.
- Massey, J. A., Graeme H., Ali, K., Adela, P., J. Edward, T. (2014), Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi, çev; S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M. M.Yüceşahin, Cilt: 1, Sayı: 1, sf. 11 – 46 ISSN: 2054-7110 | e-ISSN: 2054-7129, www.gocdergisi.com. Erişim Tarihi: 15.02.2016.
- Milbrath, L. (1965). *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?*. Chicago: Rand McNally College Publishing Company.
- Özkan, M. (2011). Transnational Islam, Immigrant NGOs and Poverty Alleviation: The Case of the IGMG. *Journal of International Development*, 24, 467-484.
- Ravenstem, E. G.(1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48 (2), 167-235.
- Schiffauer, W. (2007). Hayat Gazetesi. 4 (23), 15.
- Schiffauer, W. (2010). *Nach dem İslamismus Eine Ethnographie der Islamischen Gemeinschaft* Milli Görüş: Suhrkamp.
- Şahin, B. (2010). Almanya’daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme. *BİLİG*, 55, 103-134.
- Şahin, S. (2012). Almanya’ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Araştırmalar E-Dergisi*, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/DrSedatSahin.pdf>, Erişim tarihi: 10.02.2017.
- Şan, M. K., İrfan, H. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7 (1), 29-54.
- Şen, F. (1994). *Türkiye’nin Ufukları*. Ankara: Önel Yayınevi.
- Tauscher, S.(2016). Alman Vatandaşlık Rejimi ve Almanya’da Yabancı Hakları. *SETA Analiz Dergisi*, Sayı: 165.
- Taylor, E. J. (1986). Differential migration, networks, informationand risk içinde Oded Stark (der.), *Research in Human Capitaland Development*, Vol. 4, Migration, Human Capital, and Development. Greenwich, Conn.: JAI Press, s. 147-171.
- Tol, G. (2012). Entegrasyonu Etkileyen Makro Düzey Etkenler: Almanya ve Hollanda’da Türkler. *Migration Letters*, 9 (4), 303–310.
- Unutulmaz, O. (2012). Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu – Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği- *Küreselleşme Çağında Göç – Kavramlar, Tartışmalar*, edt. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İstanbul: İletişim Yayınları.
- www.bertelsmann-stiftung.de, “Muslims in Germany have Close Ties to Society and State” 01.08.2015, Erişim Tarihi: 07.06.2017.

www.igmg.org.tr, “IGMG Üyeliği Aidiyetimin Gereği”, 10 Kasım 2016.

www.mfa.gov.tr. Erişim Tarihi: 10.01.2016.

www.verfassungsschutz.hamburg.de, “Hamburg’taki Türkler ve Almanlar: Birlikte Demokrasi İçin!”, Freie und Hansestadt Hamburg Behörde für Inneres Landesamt für Verfassungsschutz, Hamburg, Erişim Tarihi: 22.05.2017.

Yanık, C. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de Çokkültürlülük*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature of Turkish or Turkic*, Volume 9/2.

Yükleyen, A. (2014). Hollanda ve Almanya’da Devlet Politikaları ve İslam: Milli Görüş Örneği. *İdealkent – Kent Araştırmaları Dergisi*, 14, 88-124.

Summary

This research which discusses the effect of the Islamic Community Milli Görüş (IGMG), known as the European Milli Görüş in the public, on the adaptation/integration process is initiated with the consideration of literature of migration in terms of shaping the organization. In 1961, the transformation of immigration mobility that began along with the Ankara Agreement within process affected the organizations established after migration; accordingly, it directly affected the IGMG. Therefore, it can be easily stated that the historical process of IGMG is shaped by migration. Thomas Faist's "transnational social field" theory in this study, which includes various theories on the subject, provides convenience to understand the structure and possible effects of IGMG. According to the theory, while international migration provides the basis for the establishment of immigration networks in both the receiving and migrating countries, it also allows for the emergence of civil formations as a community.

In the context of integration theories, when making the distinction of the system and social integration, Harmut Esser's theory which claims that there would be social assimilation and disintegration as a result of social integration was tested in this study for the IGMG. As Esser advocates that one of the assimilation and segregation options will come to the fore in contact with the host community on issues such as language, culture, and identity, it is observed that the assimilation reflex is formed to avoid assimilation in IGMG members; therefore it is preferred to focus on their ethnic culture. Another important theory is the theory of cultural integration which belongs to Andrew Greeley. Greeley, who argues that integration takes place in six separate stages, suggests that immigrants can live in harmony with the prevailing culture without forgetting their own culture. The attitudes of IGMG members in the field research have confirmed this harmony.

In the research, which used quantitative and qualitative data collection methods, the demographic structure of IGMG members was first discussed. IGMG, which attracts attention for the average of its young ages, has close proportion in the distribution of male-female members due to the highly active women's organization even there is a relatively high population of male members. IGMG members, who are seen to have middle-income level, are generally educated, especially the results of young IGMG members towards university education, while the data are validated for IGMG with a young structure. It is seen that IGMG, which emphasizes the priority of "education", encourages its members and its community to education. While the IGMG youth who are educated is consistent with the goal of permanence and decentralization, this can be also seen as a sign of willingness to adapt to Germany. It is known that young people who want to take part in qualified business fields see education as an opportunity for this.

In the topic of marriage which is one of the factors that accelerate the integration, the participants do not lean towards the marriage with Germans because of religious and cultural differences; rather, they prefer to marry Turks. However, due to the similar cultural mismatch experienced in terms of imported brides and grooms brought from Turkey in the past, the participants do not lean towards the marriage from Turkey and the living in Germany as the family. Instead, it is preferable to marry from their immediate surroundings, especially recently from the organization (IGMG). It is thought that the people who were born and raised in Germany are more comfortable with each other.

In order to demonstrate the position of integration, the attitude of the participants towards the German citizenship was tried to be observed. It is observed that the majority of the participants have a positive approach to German citizenship, but they prefer to remain in Turkish citizenship

as they have a concern for a safe future in Germany. Especially in the last years, as in Europe, extreme right, racist and xenophobic movements have increased in Germany and the fact that the official authorities do not turn to satisfactory struggles leads migrants to worry. Campaigns involving anti-Islamism against the entire Muslim community through some minor radical groups increase the divergence. As a matter of fact, it was observed in the bilateral meetings with Turkish citizens or dual citizens, that this lynching campaign against Islam had historical roots, and they worried that it would increase in the future. In this context, it is seen that the participants act with similar motives when defining themselves. The desire of the participants who wish to continue to live in Germany and want to feel that they belong to Germany is to be able to live with the Germans in Germany by preserving their Turkish identity. However, the main problem in terms of German integration policy is that they insist on this idea. Because the Turkish identity, which has been shaped by the Islamic religion since the migration process, means that the Turks practice an Islam-oriented life in their daily practices, which prevents the Germanization in the integration process.

In the answers given in the survey, members of the IGMG have doubts about life in Germany. IGMG members, who describe their incentive policies as well-intentioned initiatives, state that they still experience trust issues. The focus of the concerns of IGMG members, who frequently repeated these thoughts in bilateral meetings and observations, is to increase the xenophobia existing in Germany and to continue the exclusionist attitudes which are identified with Germany in the literature. On the one hand, members feel belonging to the IGMG through a strong network of relations; on the other hand, they continue to be concerned with the adaptation process due to the approaches of the German government and society despite the localization policy of the IGMG.

Keywords: European Milli Görüş, Adaptation, Integration, Milli Görüş, International Migration